

SİNEMANIN MARDİN'DEKİ SEYRİ: SİNEMA, ŞEHİR VE SEYİR

Yektanurşin Duyan

Öz

İkinci Meşrutiyet sonrası sinema, Weinberg'in 1908 yılında Tepebaşı'nda *Pathé Sineması*'nı açmasıyla diğer eğlence programlarını zenginleştiren teknolojik bir buluş olmaktan çıkar, tek başına bir eğlence haline gelir. Büyük şehirler dışında ilk film gösterimleri, yine bu tarihte yapılır. Halkevlerinden önce Anadolu'da birkaç girişimcinin teşebbüsleriyle açılan sinema salonları kısa sürede kapanır. Halkevleri bünyesinde açılan sinema salonları çoğunlukla çok amaçlı salonlar olsalar da sinemanın toplumsal alanda önemli bir kültür ögesi haline gelmesine aracılık etmiştir. 1938 yılında Mardin'de açılan *Halkevi Sineması*'nın da benzer bir işlevi olmuştur. *Halkevi Sineması*'ndan sonra 1950'lerde Mardin'de birçok sinema açılmıştır. Çalışmada 1960-1975 yılları arasında Mardin'de sinema olgusu, sinema salonları, gösterilen filmler ve dönemin seyir pratikleri üzerinden değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Mardin'deki ilk film gösteriminin tarihi ve ilk sinema salonunun hangisi olduğu tespit edildikten sonra ileriki yıllarda açılan sinema salonlarının sayısı, teknik ve ergonomik durumları, Mardinlilerin sinemaya karşı ilgileri, izlenen filmler, yerel sinema haberleri ve sinemanın gündelik hayat-taki yeri incelenmiştir. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'ndaki belgeler ve dönemin yerel gazeteleri ve belirtilen dönemde şehirde yaşamış ilgili kişilerle yapılan görüşmeler ile Mardin'de sinemanın, şehrin gündelik yaşam ve eğlence kültürü üzerinde önemli bir rol oynadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Yeni Sinema Tarihi, Taşrada Sinema, Mardin Sinema Tarihi, Mardin Sinema Salonları, Mardin Yerel Basını

Geliş Tarihi | Received: 08.08.2020 • Kabul Tarihi | Accepted: 29.11.2020

Dr. Öğr. Üyesi., Mardin Artuklu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0937-3041> • E-Posta: yektaduyan@yahoo.com

THE COURSE OF CINEMA IN MARDİN: CINEMA, CITY, AND SPECTATORSHIP

Abstract

After the Second Constitutional Monarchy and the opening of Weinberg's Pathé Cinema in Tepebaşı in 1908, cinema became a form of entertainment in its own right rather than something that enriched other entertainment programs. This was also when the first movie screenings were held outside of big cities, though entrepreneurial efforts to establish movie theaters in Anatolia often proved short lived. Things changed with the opening of movie theaters in the People's Houses (Halkevleri), which helped make cinema an important cultural element in local social life. In Mardin, the People's House Cinema opened in 1938, followed by many other cinemas in the 1950s. This study evaluates cinema in Mardin in the period 1960–75, including the movie theaters, films screened, and the viewing practices of the period. It details when the first movie was screened in Mardin and the first movie theaters to open there, and it examines the movie theaters opened in the following years, their technical and ergonomic conditions, the interest of the people of Mardin in cinema, the films they watched, the local cinema news, and the place of the cinema in daily life. Based on documents obtained from the State Archives of the Presidency of Republic of Turkey, local newspapers from the period, and interviews with people who lived in the city at the time, it argues that cinema played an important role in the daily life and entertainment culture of the city of Mardin.

Keywords: New Cinema History, provincial cinema, cinema history of Mardin, movie theaters in Mardin, local press of Mardin

GİRİŞ

Seksenli yıllarda sinema tarihiyle ilgili araştırmalarda ortaya çıkan uluslararası bir eğilim, sinemanın dolaşım ve tüketimini dikkate alma ve sinemayı sosyal ve kültürel bir değişim alanı olarak inceleme için odağını film içeriğinden uzaklaştırır. Coğrafya, kültürel çalışmalar, ekonomi, sosyoloji ve antropoloji ile film ve medya çalışmaları gibi farklı disiplinler bu yeni eğilime katkıda bulunur. Bu yöntem, film dağıtım ve gösteriminin ticari faaliyetlerini, sinemanın kamusal yaşamdaki profilini oluşturan yasal ve politik söylemlerini ve sinema izleyicilerinin sosyal ve kültürel geçmişlerini inceler. Eleştirel ve metodolojik olgunluğa ulaşan bu çalışmalara *Yeni Sinema Tarihi (New Cinema History)* adı verilmektedir. Yeni Sinema Tarihi, film tarihinden ayrılır. Film tarihi ağırlıklı olarak yapımcı, yönetmen ve filmlerden oluşur. Çoğu zaman kendi değerlendirmesinde sınıflandırıcı ya da kreatiftir; ve öncelikle filmlerin yapısını belirleyen ekonomik, estetik ve sosyal sistemi anlamakla ilgilidir. Yöntemlerini ve mantığını sanat ve edebî tarih uygulamalarından ödünç alan bu tarihsel çalışma, dünyadaki çeşitli sinema geleneklerinin karmaşık estetik kodlarının deşifre edilmesine yardımcı olurken bunların hem düzenlerini hem de düzensizliklerini ortaya çıkarır (Maltby, 2011, s. 3-4).

Sinema filmleri, seyirciler, seyir pratikleri ve filmlerin izleyiciler üzerindeki etkileri ile ilgili yürütölen araştırmalar, geçmiş ile bugün arasındaki bağın kurulmasında önemli bir rol üstlenir (Uçar İlbuğa, 2017, s. 391). Dünyada yeni bir sinema tarihi yazımını ortaya çıkaran motivasyon, sinemanın sadece filmler, türler ve yönetmenlerle sınırlandırılmayacak kadar kapsamlı ve katmanlı bir toplumsal olay olarak kabul edilmesidir (Kaya, 2017, s. 95). Doksanlı yılların sonundan itibaren Kuzey Amerika, Avustralya ve Avrupa'nın akademik çevrelerinde Yeni Sinema Tarihi tartışmaları yapılır. Richard Maltby, Daniel Biltereyst ve Philippe Meers (2011); Daniela Treveri Gennari, Danielle Hipkins, ve Catherine O'Rawe (2018); Annette Kuhn (2011) ve Judith Thissen (2019) gibi araştırmacılar daha önceki sinema tarihi yazımında görmezden gelinen sinema salonları, sinemaya gitme edimi ve izleyici deneyimlerini araştırma konusu haline getirirler. Yeni Sinema Tarihi alışmaları ile ilgili literatür, önemli

sayıda kitap ve makaleyle belli bir olgunluğa erişmiş durumda olmasına rağmen Kuzey Amerika, Avustralya ve Avrupa ötesi toplumlarda sinema deneyimini, sinema salonlarını ve sinemaya gitme kültürünü ele alan çalışmaların halen sınırlı sayıda olduğu görülür (Kaya, 2017, s. 95). Türkiye'de ise bu çalışmaların sayısındaki artış yadsınamaz bir gerçektir.¹

Bu çalışma, Yeni Sinema Tarihi yaklaşımından hareketle, sinemanın Mardin'e ilk gelişinden seksenlerin ilk yarısına kadarki gelişimi ve 1960-1975 yılları arasında kentteki sinema ve sinemaya gitme kültürünü incelemektedir. Çalışma, yangın, otopark yapma ve düğün salonu olarak tekrar hizmet verme amacıyla yıkılan Mardin'in en popüler üç sineması, *Lale*, *İstiklal* ve *Melek* sinemalarına odaklanır. Çalışmanın amacı, Mardin'de sinemanın gelişimine dair somut bilgiler sunmaktır. Bu amaç

¹ Hasan Akbulut'un (Kültürel ve Toplumsal Bir Pratik Olarak Sinemaya Gitmek Araştırmasından Etnografik Deneyimler ve Hikâyeler (2020); Aydın Çam ve İlke Şanlıer Yüksel'in Toros Yayla Köylerinde Sinema Deneyimleri: Modernlik, Şehir, Sinema ve Seyirci İlişkilerine Dair Bir Soruşturma (2019); İlke Şanlıer Yüksel ve Aydın Çam'ın , Adana Sinema Tarihinden Kadınların Seyir Deneyimine Dair Fragmanlar (2019a) ve Çukurova'da 1960-1980 Dönemi Sinema Pratiklerinin Özel Bir Örneği: Yörük Filmleri (2019b); Esra Bölükbaşı Ertürk ve Büşra Arslan'ın Safranbolu'da Sinemanın Gelişim Süreci: Özer Sineması. (2019); Aydın Çam'ın 1960-1975 Yılları Arasında Adana'da Filmcilik ve Sinemacılık İş (2018); Emine Uçar *İlbuğa'nın* 1960-1970'li Yıllarda Antalya'da Sinema İzleme Deneyimleri (2018); Hasan Akbulut'un Bir Seyirci Araştırmasından Etnografik Deneyimler ve Hikâyeler (2018); Hasan Akbulut'un Toplumsal ve Kültürel Bir Pratik Olarak Sinemaya Gitmek: Türkiye'de Seyirci Deneyimleri Üzerine Bir Sözlü Tarih Çalışması, *TÜBİTAK Projesi Proje No: 115K26* (2017a); Hasan Akbulut'un Cinema-going as a Heterogeneous And Multidimensional Strategy: Narratives Of Woman Spectators (2017b); Emine Uçar *İlbuğa'nın* 1960-1970'li Yıllarda Kent ve Taşra Karşıtlığında Türkiye'de Kadınların Sinema İzleme Pratikleri Üzerine Bir Araştırma (2017); Esmâ Gökmen ve Hilal Gür'ün Yazlık Açık Hava Sinemaları: Sinema Mekanlarının Sosyal Bir Alan Olarak İşlevleri (2017); Dilek Kaya'nın Eski İzmir Sinemaları ve Yıldız Sineması: Mekân, Toplum, Seyir (2017); Meltem Altınöz Özkan'ın Endüstri Kenti Karabük'ün Sosyal Yaşatışının Şekillenişinde Yenişehir Sineması'nın Rolü (2015); Tunç Boran'ın Erken Cumhuriyet Döneminde Taşrada Sinema Seyri: Çankırı Örneği (2015); Ali Sait Liman'ın Gaziantep'te Sinema, Seyir ve Seyirci (1923-1980) (2014); Arzu Ertaylan'ın Yeşilçam Döneminde Van'ın Sinema Kültürü (2013); Serdar Öztürk'ün Türkiye'de Sinema Mekânlarını Sözlü Tarih Üzerinden Anlamak (2013); Hakan Aydın'ın Sinemanın Taşrada Gelişim Süreci: Konya'da İlk Sinemalar ve Gösterilen Filmler (1910-1950) (2008) isimli çalışması Türkiye'de Yeni Sinema Tarihi bağlamında ulusal düzeyde yapılan önemli çalışmalardır.

doğrultusunda öncelikle araştırmaya ışık tutacak resmî belgelere başvurulmuştur. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'ndaki Mardin'deki sinema faaliyetlerine yönelik belgelere ulaşılmış fakat elde edilen belgelerin yetersiz olduğu görülmüş, bunun üzerine Mardin Sanayi ve Ticaret Odası ve Mardin Esnaf ve Sanatkârlar Odası'ndan döneme ait belgeler talep edilmiştir. İki kurum da arşivlerinin olmadığını ifade etmişlerdir. Bunun üzerine Mardin yerel gazetelerindeki sinema haberleri incelenmiştir. 1960-1975 yılları arasında Mardin'de yaşayan dönemin sinema salonu sahipleri, çalışanları ve bu dönemde Mardin merkezde yaşayıp, sinemaya gitmiş on altı kişiyle² (5 kadın, 11 erkek) görüşmeler yapılmıştır. Mardin'in çok kültürlü yapısı göz önünde tutularak farklı etnik ve dini kökenden, yaşları 50-75 arasında değişen görüşmecilerle, Haziran 2013-Temmuz 2020 arasında görüşülmüştür. Görüşmelere sinema sahibi ve işletmecilerinin belirlenmesi ile başlanmıştır. Sinema sahibi ve işletmecilerinin vermiş olduğu bilgiler doğrultusunda sinema çalışanlarına ulaşılmıştır. O dönemde Mardin'de sinema deneyimini yaşayanlara ulaşabilmek için kaynak kişiler belirlenmiştir. İlk kaynak kişi, Selahattin Biliner'dir. Biliner, "Mardin kültür ataşesi" olarak tanınmaktadır. Kendisi ile yapılan görüşme sırasında vermiş olduğu isimlerden yola çıkarak kartopu yöntemiyle diğer görüşmecilere ulaşılmıştır. Görüşme süreleri, 45-120 dakika arasında değişmektedir. Yarı yapılandırılmış sorularla gerçekleşen görüşmeler, görüşmecinin ev veya iş yerlerinde yapılmıştır. Yapılan inceleme ve görüşmeler sonucunda 1960-1975 yılları arasında Mardin'de sinema olgusu, sinema salonları, gösterilen filmler ve dönemin seyir pratiği ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır. Yerel basından ve arşivlerden elde edilen veriler içerik analiz yöntemiyle, görüşmelerde elde edilen bilgiler de betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir.

Çalışmanın birincil kaynakları, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Mardin'in günlük yerel gazetelerinden *Ulus Sesi*³, *Demokrat Mardin*⁴, *Mardin Sesi*⁵ ve *Yeni Mardin*⁶'in 1936-1977 yılları arasında yayınlanan nüshalarının analizinden ve yarı-yapılandırılmış sorularla

² 16 kişinin vermiş olduğu bilgiler bir temsil sorunu yaratsa da çalışmada yapılan genellemeler, belirli bir zamanda belirli izleyiciler tarafından belirli bir seyir pratiğini ve belirli bir sinema kültürünün açıklayıcısı olarak yapılmıştır.

³ 1936-1975 yılları arasındaki tüm sayıları incelenmiştir.

⁴ 1955-1961 yılları arasındaki tüm sayıları incelenmiştir.

⁵ 1956-1977 yılları arasındaki tüm sayıları incelenmiştir.

⁶ 1958-1975 yılları arasındaki sayıları incelenmiştir.

gerçekleştirilmiş görüşmelerden elde edilen nitel verilerden oluşmaktadır. Çalışmada Mardin'de açılan sinema salonlarının sahipleri, işletmecileri, açılış ve kapanış tarihleri, gösterilen filmlere dair bilgiler, yerel gazetelerdeki haberlerden ve yapılan görüşmelerden elde edilmiştir. Yarı yapılandırılmış sorularla yapılan görüşmeler, betimsel analiz yöntemiyle her bir görüşmede ön plana çıkan unsurlar çerçevesinde belli temalara ayrılıp, yorumlanmıştır. Görüşmeler sonucundan üç tema belirlenmiştir. Bu temalar, sinemanın Mardin'e gelişi, ilk film gösterimi ve ilk sinema salonu; sinema salonları, matinelere ve filmler; sinemaya gitme ve film izleme pratikleridir. Ayrıca yerel basında yayınlanan sinema haberlerine yönelik içerik analizi sonucunda elde edilen bulgulara, Mardin yerel basınında sinema, tanıtım ve reklam başlıkları altında yer verilmiştir.

Sinemanın Mardin'e Gelişi, İlk Film Gösterimi ve İlk Sinema Salonu

İcadından kısa bir süre sonra Osmanlı topraklarına gelen *cinématographe* öncesinde 1843'te Pera'da büyüklü fenerin nesnelere renkli ve hareketli olarak yansıtan çeşidi güneş mikroskobu, sirk gösterilerinin yanında sergilenir. Daha sonra 1855'te Naum Opera-Tiyatrosu'nda *Cosmorama* gösterileri yapılır. 1895'te Ghikas ile Condylis, Pera'daki Edison'un *kyné-toscope-phonographe*'ını tanıtır. 1897'de Pera'da *Sponeck Birahanesi*'nde *cinématographe* gösterimi başlar. II. Meşrutiyet'te (1908) ilk sinema salonu *Pathé* açılır (Özön, 1995, 17-18). Osmanlı döneminde sinemanın merkezi başta İstanbul olmak üzere Selanik ve İzmir'dir. Büyük kentler dışında ülkede film gösterimleri, seyyar sinemalarla yapılmaktadır. 1903 yılında kurulan Osmanlı Sinematograf ve Lantermajik ve Menazır-ı Muhtelif İraesi Şirketi, Osmanlı topraklarında umumi yerlerde sinematograf ve lantermajik ile gösteri yapma imtiyazı alır ve taşrada çeşitli yerlerde film gösterimleri yapılır (Beyoğlu, 2018, s. 211-212, 227). Osmanlı döneminde taşrada film gösterimlerinin yaygınlaşması II. Meşrutiyet'in ilanından sonra gerçekleşir. Arşiv belgelerine göre Fransız bir tüccar 1909 yılında seyyar sineması ile Merzifon, Sivas, Adapazarı'nda film gösterimleri yapar (Boran, 2015, s. 257). Cumhuriyet'in ilanından önce Anadolu'nun belli başlı şehirlerinde -Samsun, Giresun, Trabzon, Konya, Muğla, Uşak, Kastamonu- sinema salonları açılmış olmasına (Beyoğlu, 2018; Boran, 2015, s. 259-260) ve Anadolu'da faaliyette olan seyyar sinemalara rağmen ülke nüfusunun önemli bir kısmını barındıran taşrada sinemanın, İstanbul, İzmir ya da Selanik'teki kadar "canlı" olmadığı bir gerçektir.

Konya'da ilk film gösterimi, 1910 yılında, Amerikalı Misyoner Dr. Dat'ın özel hastanesinde Hıristiyan Gençlik Teşkilatı tarafından gerçekleştirilirken ilk sinema salonu 1913'te, *Sanayi Mektebi Sineması* adıyla açılır (Aydın, 2008, s. 62-63). 1921 yılında İnebolu'da askerler tarafından işletilen bir sinema mevcuttur.⁷ Aynı yıl Kastamonu'da da *Osmanlı Sineması* isimli bir sinema salonu vardır (Çiçek, 1997, s. 402-405). Diyarbakır'ın sinema ile buluşması da 1920'li yılların başlarına denk gelir. Diyarbakır'ın Sur ilçesi Ali Paşa Mahallesi'nde yer alan Surp Sarkis Kilisesi'nde sessiz film gösterimleri yapılır. Avrupa Kiliseler Birliği'nin propaganda amaçlı kent tanıtımlarını içeren sessiz filmlerden oluşan program, seyirci ile buluşturulur. Kilise, Cumhuriyet döneminde İstiklal Mahkemesi'ne dönüştürülürken, film gösterimleri Süryani Katolik Kilisesi'nde devam eder (Şahin, 2019, s. 35, 46). Gaziantep'in sinema ile ilk buluşması, 1923'te eski bir kilise olan Dar'ül Eytam Mektebi'nde (yetimler yurdu/okulu) yapılan eğitim amaçlı film gösterimleridir. Gösterilen filmlerin içerikleri sağlıklıdır (Liman, 2014, s. 104). Safranbolu'da ilk film gösterimi 1924 yılında yapılır (Bölükbaşı-Ertürk & Arslan, 2019, s. 1541). 11 Şubat 1928 tarihinde Çankırı'da sadece kadınlara *Maskeli Dansöz*⁸ filmi gösterilir. Çankırı'daki bu ilk film gösterimi aynı zamanda ilk sinema açılışıdır. Daha sonra Çankırı Türk Ocağı, 1930 yılının başlarında Ankara'dan sessiz sinema makinesi satın alıp, film gösterimleri yapar. 1932 yılında Çankırı'da Halkevinin açılmasıyla sinemanın kurumsal sahibi de değişir. Sinema faaliyetleri artık Halkevi çatısı altında yürütülür (Boran, 2015, s. 262-263, 265). Van'da ise ilk film gösterimi ve sinema faaliyetleri Halkevi bünyesinde 1940'lı⁹ yıllarda gerçekleşir (Ertaylan, 2013, s. 1843). Türkiye'de taşradaki birçok şehirde ilk sinema salonları Halkevleri bünyesinde açılır. Kısaca Cumhuriyet'ten sonra sinema, taşrada yaygınlaşır.¹⁰ Bu yaygınlaşmada Halkevleri önemli rol üstlenir.

Benzer bir şekilde Mardin'de 19 Mayıs 1938 tarihinden itibaren Halkevi bünyesinde film gösterimleri yapılır (Ulus Sesi Gazetesi, 1 Ha-

⁷ Sinemadan elde edilen gelir, ihtiyacı olan subay ve efrat ailelerine verilir (Çiçek, 1997, s. 403).

⁸ Filmin künyesine dair bilgilere ulaşılamamıştır.

⁹ Çalışmada yapılan görüşmelerde ilk film gösterim tarihi 1940 olarak ifade edilirken, *Dünyada Van* isimli dergide bu tarih, 1946 olarak verilmiştir (Ertaylan, 2013, s. 1843).

¹⁰ Türkiye'de 1924 yılında 32, 1931'de 129, 1932'de 130, 1933'te 104 sinema salonu bulunmaktadır (Çeliktemel-Thomen, 2016, s. 256-258).

ziran 1938; Mardin Halkevi Broşürü, 1938, s. 90). CHP tarafından gönderilen filmlerin ücretsiz, diğer filmlerin ücretli olarak gösterildiği *Halkevi Sineması*, yaz aylarında yazlık sinema olarak da faaliyet gösterir. Yapmış olduğumuz görüşmelerde Halkevi'nden önce Mardin'de film gösterimlerinin yapıldığı tespit edilmiştir. Mardin Sinema Derneği Başkanı Mehmet Hadi Baran'a göre Mardin'deki ilk film gösterimi 1920'li yıllarda misyoner Mr. Frenk tarafından Amerikan Koleji'nde¹¹ yapılmıştır (Mehmet Hadi Baran ile yapılan kişisel görüşme, 27 Aralık 2018). Mr. Frenk dışında da Mardin'de film gösterimlerinin yapıldığı Meliha Mataracı ve Hülya Hanım¹² ile yapılan görüşme sonucunda ortaya çıkar. Meliha Hanım şapka inkılabından çok kısa bir süre sonra (1925'ten sonra) Mardin'e sessiz sinemanın geldiğini ve anne ile babasının beraber film seyretmeye gittiğini ifade eder (Meliha Mataracı ile yapılan kişisel görüşme, 23 Eylül 2017). Hülya Hanım da Trahom Okulu'nun¹³ açılmasından sonra Trahom hastası çocukları eğlendirme/bilgilendirme amacıyla sinemaların açıldığını ifade eder (Hülya Hanım ile yapılan kişisel görüşme, 28 Eylül 2017).

10 Aralık 1948 tarihinde *Ulus Sesi Gazetesi*'nde yayınlanan Işıldak sütununun *Sinema* başlıklı haberinde Mardin'e sinemanın 1928'de geldiği fakat "eski, bozuk ve mevzusuz filmler" yüzünden rağbet görmediği bu nedenle sinemanın Diyarbakır'a nakil edildiği yazılır. Haberde Diyarbakır'a gönderilen sinemanın "Diyarbakırlı bir vatandaşa kiraya verildiği" ve "güzel, yüksek tarihli filmler sayesinde" halk tarafından rağbet görüp, yüksek kâr ettiği aktarılmıştır. 1933-34¹⁴ yılında sinemaya tekrar kavuşan Mardin'de yine "ucuz, mevzusuz ve halkın ruhunu okşamayan filmler" gösterilmiştir. Bu nedenle habere göre "haklı olarak" sinema gözden düşmüş ve gecede on seyirci bile sinemaya gitmemiştir.¹⁵ Mardinlilerin

¹¹ Şu anda Mor Efran Manastırı'nın karşı tarafı, Merkez Komutanlığı'nın olduğu yer.

¹² Kadın görüşmecilerden üçü ad ve soyadının verilmemesini, biri de isminin değiştirilmesini istemiştir.

¹³ Trahom okulu olarak ifade edilen, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'deki Trahom salgını ile mücadele etme amacıyla açılan Trahom merkezleridir. İskender Atamyran Konağı, Mardin Trahom Merkezi olarak kullanılır. Mardin'de Trahom Merkezi 1934 yılında açılır (Özer, 2014, s. 134). Hülya Hanım'ın sinema olarak ifade ettiği, film gösterimleridir.

¹⁴ Gazete haberine göre Mardin'e sinemanın ikinci gelişi 1938 yılıdır fakat CHF Halkevi Broşürü'ne göre 1935 yılından birkaç yıl öncedir.

¹⁵ Gaziantep'te de sinema, ilk yıllarında seyircinin ilgisini çekmez. 1923 yılında ilk sinema salonun açıldığı Gaziantep'te sessiz filmlerin alt yazıları yabancı

sinemaya rağbet etmemesinin nedeni sinemaya karşı ilgisizlikleri değil, kötü filmlerin gösterilmesidir. Böylece halkın ilgisizliğinden dolayı Mardin'de bir sinema daha kapanır. CHF Halkevi Broşürü'nde "Mardin halkı(nın) henüz daha tiyatro ve sinema gibi bedii ve kıymetli terbiye vasıtalarının" kıymetini bilmedikleri, 1935 yılından birkaç yıl önce kentte bir sinemanın olduğu, ilgisizlikten dolayı kapandığı ifade edilir. A. Özkan'a¹⁶ göre bu sonucun iki nedeni vardır: Birincisi, şehirde hâkim olan eğlence kültürüdür: "...bütün zevkleri kahvelere gitmek, sufli ve adi çalgıcıları dinlemek, münasebetsiz oyuncularını seyretmekten ibaretti". İkinci neden de halkı bu sanatlara yönlendirecek herhangi bir kurumun olmamasıdır (Özkan, 1935, s. 43). Bu dönemde Mardin'de sinemaya ilgi gösterilmemesinin nedeni her ne olursa olsun çıkan sonuç, Mardin'de Halkevi'nden önce film gösterimlerinin yapıldığıdır.

Mardin'de sinemaya karşı ilgi, *Halkevi Sineması*'na kadar oluşmaz. *Halkevi Sineması* ile birlikte sinemaya karşı oluşan ilginin temeli, devlet güdümlü eğitici-öğretici filmler değil, ticari filmlerdir. Halkın ticari filmlere gösterdiği ilgi ve salonda film gösterimlerinin yanı sıra özel gün kutlamaları, konser ve tiyatro gösterimlerinin yapılması, sinemanın Mardin'de mekân olarak bir kültürlenme alanı olarak görülmesine ve şehirdeki sinema kültürünün oluşmasına katkı sağlar. 1945 yılında *Halkevi Sineması*, *Şehir Sineması* olarak isim değiştirirken dönemin yerel gazetelerinde hem *Halkevi Sineması* hem de *Şehir Sineması* ile ilgili haberlere rastlanılır.¹⁷ Bu durum akla iki sinemanın birbirinin devamı mı yoksa iki farklı sinema salonu mu olduğu sorusunu getirir. Görüşme yaptığımız kişiler, *Halkevi Sineması*'nın *Şehir Sineması* ismini aldığını ifade etmişlerdir. Başka bir ifadeyle söz konusu olan bir isim ve işletme değişimidir. 7 Temmuz 1945 tarihinde *Ulus Sesi Gazetesi*'nde yayınlanan "Müjde" başlıklı "artık sinemasızlıktan şikâyet etmeyiz, Şehir Sineması pek yakında Halkevinde çalışmaya başlıyor" haberiyle de *Halkevi Sineması*'nın *Şehir Sineması*'na dönüştüğü anlaşılır. 3 Temmuz 1947 ve 21 Haziran 1948 ta-

---

dildedir. Bunun üzerine İngilizce bilen Ali Bey isimli biri alt yazıları seyircilere çevirir. Kısa bir süre sonra sinemayı devralan Ali Nakıpoğlu, "çalgılı sinema"yı geliştirir. Çalgılı sinemada, sahneye çıkan şarkıcının sahnesi bittikten sonra film başlar. Çalgılı sinema, seyircinin sinemaya ilgisini artırır (Liman, 2014, s. 104-105).

¹⁶ Broşürde Özkan'ın ad ve soyadı A. Özkan olarak yazıldığından yazarın adına ulaşamadım.

¹⁷ Halkevi Sineması'nın Şehir Sineması'na dönüşümüne Van'da da rastlanılır. 1946 yılında *Halkevi Sineması*, *Şehir Sineması* olur (Eryılmaz, 2013, s. 1843).

rihinde *Ulus Sesi Gazetesi*'nde *Halkevi Sineması*'nın [Şehir Sineması] icara [kira] verileceği ilan edilir. Bu iki ilandan yola çıkarak *Halk Sineması*'nın özelleştirildiğini söyleyebiliriz. 4 Temmuz 1951 tarihinde aynı gazetede "Mardin vilayet defterdarlığından" başlıklı ilanda Mardin Halkevi dâhi-
lindeki sinema salonu ile bu salonun üstündeki yazlık damın ve sinema makinesinin açık artırmayla satılacağı duyurulur. Bu haberlerle *Halkevi Sineması*'nın dört kez el değiştirdiği anlaşılır. 1951 yılında Halkevi faaliyetlerinin sona ermesine rağmen Halkevi salonunda Öğretici Filmler Başkanlığı adı altında film gösterimlerine devam edilir. Öğretici Filmler Başkanlığı, seyyar sinema ile Mardin'deki kaza ve köylerde de film gösterimleri yapar. Şehir Sineması'nın 1945 yılındaki sahibi Şükrü Gökçe, makinisti de Zeki Gözeneri'dir. 200-300 kişilik kapasitesi olan *Halkevi Sineması*'nın kulis ve sahnesi bulunmaktadır. Yerel gazetelerdeki yayınları takip ederek Şehir Sineması'nın 1958 yılında kapandığını söyleyebiliriz. 2011 yılına kadar farklı isimler alarak ayakta kalan Halkevi salonunda, film gösterimlerinin yanı sıra tiyatro gösterileri ve toplantılar da düzenlenmiştir. Yıkıldığında ise salon aktif olarak kullanılmamaktadır.¹⁸

Sinema Salonları, Matineler ve Filmler

1950'li yıllar sinema salonlarının açılması açısından Mardin'in en hareketli yıllarıdır. Halkın sinemaya karşı ilgisi üst üste açılan sinema salonlarıyla somutlaşır. 1948'teki Belediye Resmi indirimiyle film üretim sistemi canlanır. Film üretimindeki artış beraberinde salon ve seyirci sayısındaki artışı getirir. Bu gelişmeler, sinema salonlarının büyük şehirler dışına, Anadolu'ya yayılmasına neden olur (Abisel, 1978, s. 155). Türkiye'de sinema alanındaki bu canlanma Mardin'e de yansır. *Halkevi Sineması*'ndan sonra sırasıyla *Lale Sineması* 1950¹⁹, *İstiklal Sineması* 1953²⁰, *Atlas Sineması* 1954²¹, *Aile Sineması* 1955²², *Yenişehir Sineması* 1956²³, *Melek Sineması*

¹⁸ Halkevi 2011 yılında yıkılıp, yerine otel yapılır.

¹⁹ Selahattin Biliner ile yapılan kişisel görüşme, 11 Haziran 2013.

²⁰ *İstiklal Sineması* ismine ilk kez 8 Eylül 1953 tarihinde *Ulus Sesi Gazetesi*'nde yayınlanan "Bu Akşam *İstiklal Sineması*nda Şehrazat'ın Doğuşu" ilanında rastlanılmıştır.

²¹ *Atlas Sineması* ismine ilk kez 26 Ocak 1954 tarihinde *Ulus Sesi Gazetesi*'nde yayınlanan "Şoförler Cemiyeti" başlıklı haberde rastlanılmıştır.

²² *Aile Sineması* ismine ilk kez 27 Temmuz 1955 tarihinde *Ulus Sesi Gazetesi*'nde yayınlanan "Müjde! *Aile Sineması* Bayram Programı" başlıklı ilanda rastlanılmıştır.

²³ *Yenişehir Sineması* ismine ilk kez 2 Mart 1956 tarihinde *Ulus Sesi Gazetesi*'nde

1958²⁴ yılında faaliyete geçer.²⁵

Bireylerin ve toplumsal grupların gündelik faaliyetleri ve mücadeleleri şehrin toplumsal hayatını yaratır. Bir şehrin atmosferi ve cazibesi, şehrin sakinlerinin ortak olarak ürettikleri bir şeydir (Uçar İlbuğa, 2017, s. 392). Mardin merkezdeki *Birinci Cadde*, şehrin ortak alanı olduğundan tek sosyalleşme mekânıdır. Bu nedenle şehrin her türlü ekonomik, sosyal ve kültürel mekânları bu caddedir. Bu cadde, alışverişin, ticaretin yapıldığı bir başka ifade ile Mardin merkezin ekonomisinin şekillendiği yerdir. Tüm sinema salonları, her sokağında farklı bir sanat ve zanaatın icra edildiği bu caddede, birbirlerine yakın mesafededir.

Yenişehir, Aile ve *Atlas* sinemaları çalışmada hakkında kısıtlı bilgiye sahip olunan sinemalardır. Şehir Sineması'nın da sahibi olan Şükrü Gökçe tarafından 1954 yılında açılan *Atlas Sineması*, şu anki Şahım Pasajı'nın olduğu yerdedir. Sinemanın işletmecisi Yağcı Ailesi'dir. Sinema, 1957 yılında kapanır. *Aile Sineması* ise 1955 yılında açılır, 1959 yılında kapanır. *Yenişehir Sineması* da 2 Mart 1956 tarihinde açılır bir yıl sonra kapanır. Sahibi ve işletmecisi Kenan Örucü'dür.

6 Mart 1963 tarihinde *Ulus Sesi Gazetesi*'nde yayınlanan "Sinemada 3095 bilet satıldı" başlıklı haberde belediye ekiplerinin sinemalara yaptığı kontrol sonucunda Mardin merkezde iki günde²⁶ 3095 adet sinema bileti satıldığı aktarılmıştır. Aynı gazetenin 8 Mart 1963 tarihinde yayınlanan "sinemalarda bir günlük bilet satışı" başlıklı haberinde Mardin merkezde 4 Mart 1963 tarihinde 529 bilet, 3 Haziran 1963 yılında "şehrimiz sinemalarında satılan biletler" başlıklı haberinde de yine Mardin merkezde, 22 Mayıs'ta 652 adet, 28 Mayıs'ta ise 548 adet sinema biletinin satıldığı duyurulur. Gazete haberlerinde verilen bilet satış rakamlarından yola çıkarak günün koşullarına göre çok pahalı olmayan bu eğlenceye yoğun talep olduğu iddia edilebilir.²⁷ Görüşme yaptığımız kişiler, bu yoğun talebin

---

yayınlanan "Haftalardan Beri Beklediğiniz Sinema Açıldı: Yenişehir Sineması" başlıklı haberde rastlanılmıştır.

²⁴ *Melek Sineması* ismine ilk kez 19 Kasım 1958 tarihinde *Ulus Sesi Gazetesi*'nde yayınlanan "Yeni Sinema Binasının Salon Tavani Çöktü" başlıklı haberde rastlanılmıştır.

²⁵ *Lale Sineması* 2016, *Melek* 2018, *Köşk* de 2019 yılında yıkılır.

²⁶ Haberde denetimin hangi tarihler arasında yapıldığına dair bilgilere yer verilmemiştir.

²⁷ 1960 yılında yapılan nüfus sayımına göre Mardin'deki şehir nüfusu 28.816, 1965 yılında yapılan nüfus sayımına göre de şehir nüfusu 30.974'tür (Aydın,

nedenini sinemanın şehrin tek eğlencesi olmasıyla açıklar.

Mardin'de Mayıs-Haziran ayından itibaren akşamları açık hava sinemaları açılır, Eylül-Ekim ayında da kapanır. Mardin'deki tüm kapalı salonların açık hava sineması da vardır. Kapalı salondaki ekipmanların açık havaya taşınmasıyla gösterim başlar. Serdar Öztürk'e göre açık hava sinemalarında film izleme, katılımlı ve sözün görsellikle iç içe geçtiği bir kültürdür (2013, s. 21). Bu, duyguların gizlendiği kapalı sinema mekânlarının aksine zaman zaman ağlayarak, gülererek, yuhalayarak, duyguların daha açıklıkla sergilendiği bir seyir etkinliğine dönüşür (Gökmen ve Gür, 2017, s. 5).

Salon Adı	Sahibi / İşletmecisi	Yazlık	Kışlık	Kapasite	Açılış Tarihi	Kapanış Tarihi ²⁸
Halkevi	Cumhuriyet Halk Partisi	X	X	200-300	1938	1945
Şehir	Şükrü Gökçe	X	X	200-300	1945	1958
Lale	Coşkun Ailesi	X	X	200-250	1950	1980
İstiklal	İlhan Ailesi	X	X	700	1953	2008 ²⁹
Atlas	Yağcı Ailesi	X	X	Bilinmiyor	1954	1957
Aile	Bilinmiyor	X	X	Bilinmiyor	1955	1959
Yenişehir	Kenan Örucü	Bilinmiyor	X	Bilinmiyor	1956	1957
Melek	Hasar Ailesi	X	X	1200	1958	2001 ³⁰

Tablo-1: Mardin Sinema Salonları

Nezih Coş'un 1969 yılında yaptığı araştırmaya göre Türkiye'de toplam 1420 kapalı ve 1534 açık hava sineması vardır. Çalışmasında bölgelere göre verdiği istatistiksel verilerde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Gaziantep'te 23 kapalı ve 27 açık hava sineması, Adıyaman'da 6 kapalı ve 7 açık hava sineması, Şanlıurfa'da 17 kapalı ve 17 açık hava sineması, Diyarbakır'da 15 kapalı ve 18 açık hava sineması, Mardin'de 12 kapalı ve 12 açık hava sineması ve Siirt'te 14 kapalı ve 10 açık hava sineması vardır

2000, s. 400).

²⁸ Sinemaların kapanış tarihleri, sinemalarla ilgili yerel basındaki haberlerden yola çıkarak belirlenip, yapılan görüşmelerle de teyit edilmiştir.

²⁹ Doksan sonrasında aktif olarak film gösterimi yapılmaz.

³⁰ Doksan sonrasında aktif olarak film gösterimi yapılmaz.

(Coş, 1969, s. 23). 1969 yılında Mardin merkezde faaliyet gösteren sinema salonları İstiklal, *Lale* ve *Melek*'tir ve her birinin birer tane açık hava sineması vardır. Bunun dışında Kızıltepe'de İpek (1954)³¹, *Park* (1961), Kızıltepe (1961), *Melek* (1963) ve *Erman* (1969) sinemaları faaliyet gösterir. Nusaybin'de *Mungan Sineması*'nı Mungan ailesi, Midyat'ta *Haydari Sineması* (1960) olarak bilinen sinemayı da Haydari ailesi işletmektedir. Derik'te *Efes Sineması*'nı (1965) Hagop Sabunu, Şenyurt'taki *Abdi Ali Sineması*'nı (1940) Abdi Bican, Mazıdağ'daki *Mazıdağı Sineması*'nı (1960) İbrahim Yalgı ve Savur'daki *Savur Sineması*'nı Zeyni Dağ ve Veysi Erdem, Ömerli'deki Ömerli Sineması'nı Ramazan Altındağ işletir. İlçelerdeki tüm sinema salonlarının hem yazlık hem de kışkıkaları vardır. Bu salonlar, 70'lerin sonunda kapanır (Bedri Erten ile yapılan kişisel görüşme, 20 Temmuz 2020).

Lale Sineması

Yapılan görüşmelerde, hakkında "aile sineması", "lüks sinema", "Mardin'in en ciddi sineması" gibi tanımlamaların yapıldığı *Lale Sineması*, 1950 yılında film gösterimlerine başlar. Mardin'de sinema olarak inşa edilen ilk salon olan *Lale Sineması* (Selahattin Biliner ile yapılan kişisel görüşme, 11 Haziran 2013), şimdiki Akbank'ın alt katındadır. İsmi, çevre illerdeki diğer sinemalardan esinlenerek, sinemanın ilk sahibi ve işletmecisi olan Muhiddin Bayar verir (Hikmet Coşkun ile yapılan kişisel görüşme, 26 Haziran 2013). Aynı zamanda binanın da sahibi olan Bayar, sinema salonu olarak inşa ettirdiği *Lale Sineması*'nı kısa süreliğine çalıştırıp daha sonra Coşkun Ailesine devreder (Aydın Saraçoğlu ile yapılan kişisel görüşme, 10 Temmuz 2010). 1980 yılında kapanana kadar Coşkun Ailesi adına da Münir Coşkun sinemayı işletir. Hikmet Coşkun bir dönem *Lale*, *İstiklal* ve *Melek* sinemalarının Coşkun ailesi tarafından işletildiğini ifade eder (Hikmet Coşkun ile yapılan kişisel görüşme, 26 Haziran 2013). Eski belediye düğün salonunun üstü, *Lale Sineması*'nın açık hava sineması olan *Park Sineması*'dır. Sinemada on kişi çalışır.³²

Eğimli bir salonu olan *Lale Sineması*, 200-250 kişi kapasitelidir. Üçe bölünen salonda perdeye yakın yerlerde sandalyeler -genellikle çocuklar sandalyelerde oturtulur-, orta kısımda koltuklar, arkada da deri koltuklardan oluşan localar vardır. Sinemanın giriş bölümünün sağ tarafı tu-

³¹ Parantez içindeki tarihler, sinemaların açılış tarihleridir.

³² Mahmut Sezgin temizlik görevlisi, Edip Pamukçu kapı görevlisi, Beşir Kafdağ teşrifatçı, Mehmet Fevzi Hakan da müdür ve makinist olarak çalışır.

valet, sol tarafı da gişedir. Gişenin karşısında afişler yer alır. Afişlerden sonra büfe şeklinde camekânlı bir bölmeye reklam panosu konulmuştur (Hikmet Coşkun ile yapılan kişisel görüşme, 26 Haziran 2013).

Lale Sineması'nda 1960-1970'lerin ikinci yarısına kadar hem makinist hem de müdür olarak Fuat Yağcı çalışır. *Melek Sineması*'nda makinist olarak çalışan Mehmet Fevzi Hakan 1974-75'te³³ *Lale Sineması*'na transfer olur³⁴ ve sinema kapanana kadar tıpkı Fuat Yağcı gibi sinemanın hem müdürlüğünü hem de makinistliğini yapar. Makine dairesini vali konağına benzeten Hakan'a göre "herkes makine dairesine giremezdi çünkü makinistler iş öğretmek istemiyordu"³⁵ (Mehmet Fevzi Hakan ile yapılan kişisel görüşme, 23 Ağustos 2019).

Mardin'de 1964-1974 yıllarında *Lale*, *Melek* ve *İstiklal* sinemalarında makinist, tanıtım, gişe ve temizlik işlerinde görev alan Beşir Kafdağ, Münir Coşkun'un çok iyi bir sinemacı olduğunu ifade eder. Kafdağ, Coşkun'un Adana'ya³⁶ gidip bizzat kendisinin film seçip, listesini belirlediğini, Mardin'de sinema alanında sıkı bir rekabet olduğundan diğer sinema işletmecilerinin başka bölgelerden/şehirlerden aynı filmleri temin ettiğini açıklar (Beşir Kafdağ ile yapılan kişisel görüşme, 23 Ağustos 2019). Bu ifadelerden ve yaptığımız diğer görüşmelerden elde edilen bilgilerden yola çıkarak Mardin sinema salonlarının çoğunlukla filmleri Adana Bölgesi'nden temin ettiklerini fakat gişe garantisi olan filmleri aynı gün gösterime sokmak için başka yerlerden de film alabildiklerini söylemek mümkündür.

Ellili yıllarda Mardin'e filmler, posta ile Adana'dan gelmektedir. Filmlerin Mardin'deki dağıtımını 1951 yılından itibaren otobüs firması sahibi Baran ailesi yapar (Mehmet Hadi Baran ile yapılan kişisel görüşme, 27 Aralık 2018). Adana bölgesindeki Şark Film ve Özdoğan Film'den film alan *Lale Sineması*'nda ağırlık yerli film olsa da yabancı film gösterimleri de yapılır.

³³ Mehmet Fevzi Hakan, net tarihi hatırlayamamaktadır.

³⁴ Mardin'de sinemalar arasında eleman transferlerine sıkça rastlanılmıştır.

³⁵ Halk arasında prestije sahip olmalarına rağmen film gösterimi sırasında karşılaşılan herhangi bir olumsuzlukta da ilk suçlanan makinistlerdir (Mehmet Fevzi Hakan ile yapılan kişisel görüşme, 23 Ağustos 2019).

³⁶ Mardin, "Bölge İşletmeciliği" döneminde Adana/Güney Bölgesi'ne bağlıdır. Bu bölgenin merkezinde Adana yer alır ve dolayısıyla Mardin'deki sinemacılar da filmleri doğrudan ya da aracı şirketlerle Adana'dan temin ederler.

Melek Sineması

1958 yılında Diyarbakır'daki *Dilan Sineması*'na³⁷ rakip olma hedefiyle şimdiki Cumhuriyet Meydanı'nın karşısına inşa edilen *Melek Sineması*'nı Hasar ailesi yaptırır. Kapalı ve açık hava sineması olan *Melek Sineması*, ihtişamlı, modern ve büyük bir sinema salonu olarak inşa edilir. Büyüklük ve ihtişam açısından *Dilan* kadar iyi olsa da inşaat sırasında unutulmuş akustik dengesi, seyrin kalitesini düşürür (Selahattin Biliner ile yapılan kişisel görüşme, 11 Haziran 2013).

19 Kasım 1958 tarihinde *Ulus Sesi Gazetesi*'nde yayınlanan "yeni sinema binasının salon tavanı çöktü" başlıklı haberde belediye binasının sağ tarafında dört katlı büyük sinemada kaza yaşandığı aktarılır. Haberde sinema binasının salon tavanına beton dökülürken tavanın çöktüğü duyurulur. Haberdeki dört katlı sinema salonu olarak tanımlanan salon, *Melek Sineması*'dır. Yapı dört katlı olarak inşa edilse de sadece iki katı sinema olarak kullanılır.

Melek Sineması, 1962, 1964 ve 1970 yıllarında tadilata girer. Her işletmeciyi değişiminde tadilata girmesine rağmen salondaki akustik problemi çözül(e)mez. Ayrıca salonda beyaz boya ile boyanmış bir duvar, perde yerine kullanılır. Başka ifadeyle tadilatlar yapılmasına rağmen salonun perdesi, projeksiyon makinasındaki bozukluk ve akustiği düzeltil(e)mez. Bu durum, seyrin kalitesini düşürür.

Melek Sineması'nın ilk işletmecisi Muhiddin Bayar'dır -kendisi aynı zamanda *Lale Sineması*'nın ilk sahibi ve işletmecisidir-. Bayar'dan sonra Abdülkadir Öncü, Suphi Neşe, Abdülkadir İlhan, Abdülkadir Işıkhan ve Necat Uslu tarafından işletilen sinemayı 1976 yılından kapanana kadar Abdülkadir Hasar işletir. *Melek Sineması*'nın ilk makinisti Diyarbakırlı Abdülkadir'dir.³⁸ 1971 yılında Mehmet Fevzi Hakan, Hakan'dan sonra 1974/5-1976³⁹ yılları arasında Münir Kavak makinist olarak çalışır. 1971-

³⁷ *Dilan Sineması*, 1950 yılında sinemanın sahibi Nejat Dilan tarafından inşa ettirilir. Sinemayı İtalyan Mimar Harutyun Sarrafyan, İtalya operalarından esinlenerek tasarlar. *Dilan Sineması* sadece Diyarbakır'ın değil; Türkiye'nin de en büyük sineması olarak lanse edilip, açılışının ertesi günü ulusal basında yayınlanan gazetelere göre Balkanların da en büyük sineması olarak kabul edilmiştir. Toplam 2300 metre kare üzerine inşa edilen *Dilan Sineması*, yaklaşık 1900-2000 koltuk ve 70 ayrı balkonu (loca) ile uzun yıllar hizmet verir (Şahin, 2019, s. 51)

³⁸ Görüşmeciler, Abdülkadir Bey'in soyadını hatırlayamadılar.

³⁹ Münir Kavak 1980 Askeri Darbesi'ne kadar sinemanın makinisti olarak ça-

75 yılları arasında beş işletmeci değiştiren *Melek Sineması*'nı 1976'dan sonra Abdülkadir Hasar, hem sahibi hem işletmecisi hem de makinisti olarak 1991 yılına kadar çalıştırır. *Melek Sineması*, 1960 yılında *Yeni Melek*, 1964'te tekrar *Melek*, 1969'ta da *Renk* sineması olarak isim değiştirir.

Film siparişlerini Adana Bölgesi'nden Barış ve Atlas Film'den yaptığını ifade eden Abdülkadir Hasar, siparişleri yıllık sözleşmeler ve sezon filmlerine göre belirlediklerini açıklar. İki katlı olan *Melek Sineması* 1200 kişi kapasitelidir. Salı ve Cuma günleri kadınlar dışında kimseyi sinemaya almadıklarını söyleyen Hasar, kadın seyircilerin yabancı filmlere rağbet etmediğinden kadınlar matinesinde "bayan filmleri" gösterdiğini belirtir. "Bayan filmleri" olarak ifade ettiği filmler melodramlar ve yerli arabesk şarkıcıların filmleridir (Abdülkadir Hasar ile yapılan kişisel görüşme, 11 Haziran 2013).

Sinemacılığa ticaret için girdiğini söyleyen Abdülkadir Hasar, Mardin'de sinemacılığın prestijli bir iş olduğunu, çarşıda yürüdüğünde "sinemacı geçiyor..." dendiğini, valilikte, belediyede olan işlerini sinemacı olduğu için kolayca çözebildiğini ifade eder. Sinemacı kimliğinin kentte "ileri gelen kişi" olarak kabul gördüğünü, bu nedenle kamu kurumlarındaki işlerde kendisine kolaylık sağlandığını açıklar (Abdülkadir Hasar ile yapılan kişisel görüşme, 11 Haziran 2013).

İstiklal Sineması

İstiklal Sineması'nın binası, önce sırasıyla rahibe okulu, İstiklal Mahkemesi, sabun atölyesi ve pavyon olarak kullanılır. Mahsun İlhan'a göre binayı babası Abdülkadir İlhan 1950 yılında satın alır. İlhan, binayı aldığı anda pavyondur. İlhan, İstiklal Pavyonu'nu, İstiklal Sineması'na dönüştürür (Mahsun İlhan ile yapılan kişisel görüşme, 9 Temmuz 2013). Şimdiki İnekler Çarşısı'nda olan sinemayı ilk olarak Nezir ve Cemil Yağcı, Yağcılar'dan sonra 1966 yılında Abdullah Şaylı, son olarak Abdülkadir İlhan işletir. Hem sinemacılık hem de filmcilik yaptığını ifade eden Mahsun İlhan, sinema aşkıyla bu işe girdiğini ve Abdülkadir Hasar gibi Mardin'de sinemacılığın prestijli bir iş olduğunu ifade eder (Mahsun İlhan ile yapılan kişisel görüşme, 9 Temmuz 2013). Kapalı ve açık hava sineması olan ve 1953-1956 yılları arasında Özistiklal Sineması olarak faaliyet gösteren

---

lıştığını ifade ederken (Münir Kavak ile yapılan kişisel görüşme, 18 Haziran 2013), Abdülkadir Hasar da 1976 yılında sinemayı devraldıktan sonra kendisinin makinist olarak çalıştığını açıklamıştır.

sinema, 1963-1969 yılları arasında tekrar İstiklal Sineması, 1974'te Köşk Sineması ismini alır.

1953-1968 yıllarında 200-250 kişilik kapasitesi olan İstiklal Sineması, 16 Eylül 1968 tarihinde geçirdiği tadilatla 700 kişiye ulaşır. Sinemanın ilk makinisti Mardinli Aziz'dir.⁴⁰ *Lale Sineması*'nın makinisti Mehmet Fevzi Hakan, 1978 yılında kız arkadaşının *Bizim Hikayemiz* (Orhan Aksoy, 1978) filmini izleyebilmesi için sinemanın idari görevini bir süreliğine aldığını ifade eder. Böylece hem *Lale* hem İstiklal Sineması'nın idareciliğini yapar (Mehmet Fevzi Hakan ile yapılan kişisel görüşme, 23 Ağustos 2019).

İstiklal Sineması'nın girişinde iki merdiven vardır: İlki ile aşağıya inilir, diğeri ile de salonun içinden yukarıya çıkılır. Yukarıda balkonlar yer alır. Balkonlar arasında bölmeler, bölmeler arasında da geçişler bulunmaktadır. Balkon olarak tanımlanan bölmeler aslında İstiklal Mahkemesi'nin pencereleridir, bu pencereler loca olarak kullanılır. Sinemanın otuza yakın çalışanı vardır. Çalışanlar diğer sinemalarda olduğu gibi yaz aylarında gündüz gösterimlerinden sonra akşam için yazlık sinemaya sandalye ve projeksiyon makinasını taşırlar (Mahsun İlhan ile yapılan kişisel görüşme, 09 Temmuz 2013).

Matineler ve Filmler

Mardin'de sinema salonlarında genellikle her seansta iki film gösterilirken özel gün ve bayramlarda seans sayıları artırılır. Ayrıca salonlarda Cumartesi ve Pazar günleri yoğunluktan dolayı da ek seanslar yapılır. Salı ve Cuma günleri kadınlar matinesi⁴¹, Çarşamba günü hem öğrenci hem de halk günüdür. Çarşamba günü dışında Cumartesi günü de öğrenci günü olarak belirlenirken Pazar günü askerler için film gösterimleri yapılır. Yetmişlerin ikinci yarısından itibaren özellikle televizyonun hayata girmesi ve salonlarda gösterilen erotik filmler, sinemanın önemli seyirci kitlesi olan aile ve kadını salonlardan uzaklaştırır.

Potemkin Zırhlısı (*Bronyenosyets Potyomkin*, Sergei Eisenstein, 1925) gibi sinema tarihinin tüm iyi filmlerini Mardin'de izlediğini söyleyen Selahattin Biliner, Raj Kapoor filmlerinin Mardin'de ilgi ile karşılandığını ifade eder (Selahattin Biliner ile yapılan kişisel görüşme, 11 Haziran 2013). Mardin yerel gazetelerini incelediğimizde reklamı verilen yabancı film-

⁴⁰ Görüşmeciler Aziz beyin soyadını hatırlayamadılar.

⁴¹ Diyarbakır'da da kadınlar matinesi Salı ve Cuma günleridir (Şahin, 2019, s. 56).

lerin çoğu avantür ve macera filmleridir. Reklamı yapılan yerli filmlerin türleri ise dram, melodram, avantür, macera ve komedidir. Yabancı filmlerin isimleri reklamlarda orijinal isimlerinden farklı olarak yazılmıştır.

Yerel gazetelerde hakkında haber yapılan ilk film Mohamed Abdel Wahab'ın başrolde oynadığı *Yaşasın Aşk* (*Yahya el Hub*, Mohammed Karim, 1938) filmidir. *Ulus Sesi Gazetesi*'nde 20 Temmuz 1939 tarihinde yayınlanan "Yaşasın Aşk filmi münasebeti ile vicdanımla milli duygumun zaferi" başlıklı haberde 18 temmuzda *Halkevi Sineması*'nda gösterilen *Yaşasın Aşk* filminin Arapça şarkılara yazılan Türkçe sözlerden dolayı beğenilmediği ifade edilir. Film, "dil kültürlerine kuvvetle sahip olmakta bulunan bir kısım halk arasında Arap dil kültürünün yeniden canlanmasına yardım eden müzikli sahnelerle doludur" cümlesiyle eleştirilip, seyir sırasında filmin sürekli kopmasından da şikâyet edilmiştir.

Mardin'de 1945-1975 yılları arasında gösterilen bazı filmler şunlardır: *Kanlı Korsan* (*Captain Blood*, Michael Curtiz, 1935 [1954]⁴²), *Tarzan'ın İntikamı* (*Tarzan's Revenge*, D. Ross Lederman, 1938, [1949]), *Harun Reşid'in Gözdesi* (*Denanir*, Ahmed Bedirhan, 1940, [1969]), *Kızılırmak Karakoyun* (Muhsin Ertuğrul, 1945, [1949]), *Domaniç Yolcusu* (Şakir Sırmalı, 1946, [1949]), *Kasablanka* (*Casablanca*, Michael Curtiz, 1946, [1954]), *Damga* (Seyfi Havaeri, 1948, [1949]), *Kore'de Türk Süngüsü* (Vedat Örfi Bengü, 1951, [1953]), *Ankara Casusu Çiçero* (Mehmet Muhtar, 1951, [1954]), *Kovadis* (*Quo Vadis*, Meryn Le Roy, 1951, [1955]), *Zapata* (*Viva Zapata*, Elia Kazan, 1952, [1972]), *Kahpenin Kızı* (Kani Kipçak, 1952, [1955]), *Edi ile Büdü* (Şahan Kamil, 1952, [1955]), *Beklenen Şarkı* (Sami Ayanoğlu, Orhon Arıburnu ve Cahide Sonku, 1953, [1954]), *Battal Gazi Geliyor* (Sami Ayanoğlu, 1955, [1955]), *On Emir* (*The Ten Commandments*, Cecil B. De Mille, 1956, [1965]), *Büyük İskender* (*Alexander the Great*, Robert Rossen, 1956, [1965]), *Striptiz Kraliçesi* (*En Effeuillant La Marguerite*, Marc Allégret, 1956, [1961]), *Laine Ormanlar Kraliçesi* (*Liane, Jungle Goddess*, Eduard von Borsody, 1956, [1962]), *Ben-Hur* (William Wyler, 1959, [1966]), *Kanlı Roma* (*Eraldo da Roma*, Nunzio Malasomma, 1960, [1965]), *Tortuga Korsanları* (*Pirates of Tortuga*, Robert D.Webb, 1961, [1967]), *Silahşör Aşk* (*Lancelot and Guinevere*, Cornel Wilde, 1963, [1965]), *Masist, Yenilmaz Gladyatör* (*Maciste Gladiatore di Sparta*, Mario Caiano, 1964, [1966]), *Arkadaşımın Aşk* (*Sangam*, Raj Kapoor, 1964, [1969]), *Hız. Eyyub'un Sabrı* (Asaf Tengiz, 1965, [1965]), *Kanlı Buğday* (Bilge Olgaç, 1965, [1966]), *Doktor Jivago* (*Doctor Zhivago*, David Lean, 1965,

⁴² Yerel gazetelerde yayınlanan ilanlardan yola çıkarak tespit edilen filmlerin Mardin'deki gösterim tarihleri, köşeli parantez içinde verilmiştir.

[1969]), *Altı Kollu Adam (The Man With The Golden Arm)*, Otto Preminger, 1966, [1968]), *Cango'nun İntikamı (Django)*, Sergio Corbucci, 1966, [1968]), *İyi, Kötü ve Çirkin (Il buono, Il Buono, Il Cattivo)*, Sergio Leone, 1966, [1969]), *Viva Villa* (Buzz Kulik, 1968, [1970]), *Kara Jak (Black Jack)*, Gianfranco Baldanello, 1968, [1971]). İlanlarda özellikle yabancı filmlerin, yapım tarihlerinden yıllar sonra Mardin'de gösterime girdiği görülür. Arzu Ertaylan, Adana'dan yola çıkan filmlerin demiryolu/karayolu ile ancak 1 hafta/on günde Van'a ulaştığını ifade eder. Filmlerin belli bir sıra ile her ilde farklı zamanlarda (Ertaylan, 2013, s. 1851) ve bu kadar uzun gecikmeyle gösterilmesinin nedeni, film dağıtımının demiryolu/karayolu ile yapılmasıdır. Mardin'e gelen filmler, 10 gün ile 2 hafta arasında gösterimde kalır.

Görüşme yaptığımız erkekler, *Malkoçoğlu* (Süreyya Duru, 1966) ve *Tarkan* (Tunç Başaran, 1969) gibi macera filmlerini, kadınlar ise *Ben-Hur* ve *Arkadaşımın Aşkı* gibi dramları hatırlamaktadırlar. Mısır ve Hint filmlerinin Mardin'de beğenildiği görüşmelerde ortaya çıkan önemli notlar arasındadır. Her seansta iki filmin gösterildiği Mardin'de film sürelerinin uzunluğundan dolayı, Hint filmlerinin gösterildiği seanslarda başka film gösterilmez. Yapılan görüşmelerde, Mardin'de erkek oyuncularından Ayhan Işık, Ekrem Bora, Göksel Arsoy ve Cüneyt Arkın'ın, kadın oyuncularından da Türkan Şoray ve Hülya Koçyiğit'in sevildiği ve filmlerinin gişe yaptığı ifade edilmiştir.

Sinemaya Gitme ve Film İzleme Pratikleri

Ian Jarvie'nin ifade ettiği gibi "film seyretme, tecrübeleri zenginleştirmenin ve paylaşmanın bir yoludur; filmde görülenleri hep birlikte konuşmak toplumda sosyal ve sosyalleştiren bir harekettir" (aktaran Liman, 2014, s. 111). İzleme öncesinde, sırasında ve sonrasında yaşanan deneyimler, film izlemenin önemli aşamalarıdır ve çoğunlukla şehir yaşamının günlük rutinine dair bir eylemdir (Kırel, 2010, s. 25). İzlenen film hakkında yapılan tartışmalar, oyuncuların kıyafet ve saçlarını taklit etme, yıldız oyuncular ile ilgili dedikodular, filmdeki sahnelerle ilgili girilen iddialar, yıldız oyuncunun üzerinde gördüğü elbiseyi diktirme isteği, sinemanın Mardin'de gündelik hayatı hareketlendirdiğinin önemli göstergeleri olarak kabul edilebilir. Bu hareketliliğin önemli aktörlerinden biri de kadınlardır. Kadınlar, filmleri sinemaya gitmeyenlere anlatır. Bu anlatımlarda, filmdeki öpüşme ve sevişme sahneleri aile büyüklerine anlatılmaz ya sansürlenir ya da daha önce gidilen başka bir film anlatılır:

[...] Sinemaya gitmeyenler, hadi anlat bize filmi derlerdi. Güzelce anlatırdık, hikâye gibi. Boncuk gibi dizerdik. Bir sahnesini bile kaçırmadan anlatırdık. Böyle dururlardı ağzımıza bakarlardı. O kadar güzel, o kadar değerliydi sinema bizim için. Ee başka şey yok. Nereye gideceksin? Sinema bir başkadır ya. Şimdi ben televizyon izlemiyorum sinema [Türk filmi] açıyorum (Mikrîma Duyan ile yapılan kişisel görüşme, 21 Eylül 2017).⁴³

Yapılan görüşmelerde kadınlar, izledikleri filmlerle farklı ülke ve kültürlerle tanıklık ettiklerini, sinema ile dış dünyalara açıldıklarını ifade etmişlerdir. Hasan Akbulut'un ifade ettiği gibi sinema, "modernleşmenin, modern yaşam pratiklerinin öğrenildiği ve yansıtıldığı bir ortamdır, şehir hayatının temel bileşenidir" (Akbulut, 2014, s. 8). İzmirliilerin sinema deneyimleri ve modernlik arasında kurdukları bağlardan biri de tiyatro kuralı gibi sinema kuralı oluşturma çabasıdır. Başka ifadeyle sinemada bir adap oluşturulmaya çalışılır (Kaya, 2017, s. 122). Mardin'de bu görevi, yerel gazeteler üstlenir. Gazetelerdeki haberlerde sinemada yüksek sesle konuşma, yemek yeme, sigara içme eleştirilip, "Sinemada bağıranı hoş görmeyin" ilanları yayınlanır. Ayrıca gazetelerde sinemada sigara içenlere ceza kesildiği haberleri yapılır. Fakat görüşmelerde bu olaylar sıradan olaylar olarak anlatılır; bir olumsuzluktan ziyade sinemanın bir parçası olarak kabul edilmiştir.

[Sinema] tabii ki etkilenmez mi. Yani giyim olsun, şey olsun. Güzel giyinirdi Mardinliler. Hepimiz güzel giyinirdik. Yani çok da kapalı yoktu, herkes açıktı. Kayınvalidemin ablasının torunları genç yaşta kapandılar. Kayınvalidem yadırgıyordu. Kayınvalidem şey derdi: Nedir bu başınızı kapattınız, başınızı açın. Ne zaman nikah altına girerseniz, o zaman kapatın. Yani yoktu öyle çok kapalı. Modern bir şehirdi (Melîha Mataracı ile yapılan kişisel görüşme, 23 Eylül 2017).

[...] Sinemayı çok seviyorduk iyi ki de sinema vardı. İnsanlar gidiyor, biraz sosyalleşiyor, öğreniyor. Sinema kötü müdür? Hiçbir zaman kötü bir yanı yoktu. Aksine sana örnek oluyor, iyiyi kötüyü gösteriyor, görüyorsun, nasihat alıyorsun. Hele o zamanın filmleri çok güzeldi. Çok güzel filmlerdi (Hatice Hanım ile yapılan kişisel görüşme 18 Ekim 2018).

[...] Bir insanın öbür bir insana nasıl davranacağını sinemadan öğren-

⁴³ Görüşmecilerin çoğunun anadilleri Arapça olduğundan cümleler devrik şekilde kurulmuştur. Herhangi bir düzeltme yapılmamıştır.

dik. Kötülük yaptı işte bildik kötülük yaptı, hiç olmazsa biz onu yapmayalım. Sevgi gösterdi bak ne güzel sevgi gösterdi, öyle yapalım. İnsanlar da böyle sinema gibi. İyi insandan nasihat alıyorsun, kötü insanda da ibretlik alıyorsun. İbret oluyor insana. Sinema, öyle bir şey işte (Necla Hanım ile yapılan kişisel görüşme, 30 Kasım 2018).

Hasan Akbulut'a göre sinema deneyimi, kişilerin sinema salonunda film izlerken yaşadıkları her türlü seyir deneyimini kapsar. Bu deneyim içinde filmi, çeşitli kimliklerde ve bilinçlerde izleme; salondaki diğer izleyicilerle ortak bir deneyimi paylaşma, film aracılığıyla etkileşme, perdedeki karakterlerle duygusal bir ilişki geliştirme, film aralarında yeme-içme, sinema mekânıyla farklı bir ilişki yaşama ve film sonrası filmle dair duygu ve düşünceleri paylaşma gibi pratikleri barındırır (2014, s. 4). Mardin'de sinema deneyimlerine dair görüşme yaptığımız kişilerin belleklerinde tüm bunlar vardır. Akbulut, sinema anlatılarında sinemaya gitme deneyiminin çoluk-çocuk, genç-yaşlı, kadın-erkek, ailece, mahallece yapılan kolektif bir deneyim olarak tanımlanmasının ve bu deneyimin günümüzde artık olmamasının geçmişe bir özlem/nostalji üretmesine yol açtığını ifade eder. Yazar, geçmiş seyir deneyiminin bu denli kolektif olarak hikâye edilmesinin iki nedeni olduğunu açıklar: İlki gerçeklikte de sinema deneyiminin kolektif olarak icra edilmesi; ikincisi ise, bu deneyimin, Yeşilçam filmleri ve anılar, hatıralar gibi kültürel yeniden üretimlerde de kolektif olarak kodlanmasıdır (2014, s.8).

Hıristiyan ve Müslümanlar birbirlerini kardeşçe bakıyorlardı, o yüzden birbirlerini destek veriyorlardı. Biz onların, onlar da bizim evlerimize geliyorlardı. Annemin komşuları doğum yaptıklarında mama yoktu o zaman. Bir kadının sütü yoksa diğer kadından alıyorlardı. Sütü olmayan, sütü olandan anne sütü istiyorlardı. Komşuluk hakkı bu şekildeydi. Daha sonra büyüdükten sonra birbirlerine kardeşim olarak hitap ediyorlardı: Aynı süttten beslendikleri için. Böyle şeyler vardı. Evet sinemalar sonradan açıldı ama bizim tek başımıza gitmemiz yasaktı. Çünkü yollar dardı kimse birbirini tanımıyordu, bazıları köylerden geliyorlardı. Dağlardan gelenler vardı... Annemgil bizi kesinlikle tek başımıza sinemaya göndermiyordu. Ne olur ne olmaz. Akşama doğru çıkış oluyordu, bırakmıyorlardı. Günlerimizi çok güzel geçirdik, komşuluk hakkıyla kardeşçe yaşadık şimdiye kadar (Hülya Hanım ile yapılan kişisel görüşme, 28 Eylül 2017).

Sinemaya gidince hep beraber giderdik, büyüklerimizle beraber giderdik, sokaklar tenhaydı ama idare ettik, gittik öyle artık. Büyükler kabul etmiyordu [sinemaya gitmelerini]. Kayınpederim bir gün dedi ki bu kızlar niye

buradan geçip aşağı kapıdan geçiyorlar, geldi baktı biz bir yere gidiyoruz ama ona söyleyemiyoruz. Sinemaya gideceğimizin sonra farkına vardı. Ne yapacağız ayakkabıları bile giymişiz. Geldiğimiz zaman kayınpederim dedi ki, gitmeye gittiniz bari filmi bana anlatın dedi. Anlatılacak bir film değildi⁴⁴, kalktım başka bir filmi anlattım, *Ben Hur*'u anlattım. İşte böyle oldu, şöyle oldu, nasıl oldu, öldürmediler, kurtuldu onları anlattım. Kayınpederim: Ama çok güzelmiş [sinema], demek dedi (Hatice Hanım ile yapılan kişisel görüşme, 18 Ekim 2018).

Mardin'de kadınların bir arada sinemaya gitme nedeni tıpkı İzmir'de olduğu gibi güvenlidir. Dilek Kaya'ya göre kadınların sinemaya aile üyeleri veya başka kadınlarla gitme nedeni daha kaynaştırıcı ve şenlikli olmasından ziyade eril baskılardan/tacizlerden korunmadır. Bu bağlamda sinemaya beraber gitmenin, kadınlar üzerindeki sosyal kısıtlamaların aşımının bir yolu olduğunu söylemek mümkündür (2017, s. 113). Yaptığımız görüşmelerde Mardin'de sinema çıkışı kaçırılan kadınların olduğu ifade edilmiştir. Bu yüzden kadınların sinemaya tek başına gitme konusunda çekimser oldukları düşünülmektedir. Kadınların toplu şekilde gitmelerinin bir diğer nedeni de olabilecek dedikoduları önlemektedir. Özellikle bekar kadınlara yönelik çıkacak dedikodular, aile büyüklerinden biriyle veya bir komşu ile gidilmesiyle engellenir. Ayrıca sinemaya gitme deneyimleri, görüşmecilerde kadınlar, o dönemde yaşanan komşuluğun, bir arada yaşamın yarattığı güvenin artık olmamasından dolayı geçmişe yönelik bir nostalji üretimine neden olur.

Judith Mayne'a göre seyircilik sadece bir film izleme eylemi değil, aynı zamanda o deneyimden zevk alma yolları ya da herhangi bir boş zaman aktivitesidir. Mayne, seyirciliğin önemli bir kavram olduğunu ifade eder. Çünkü sinemaya gitme, filmler, filmlerin mitlerini tüketme, sembolik faaliyetler ve kültürel açıdan önemli olaylardır (1993, s.1). Mardin'de sinemaya gitme 1960-1970 yıllarında şehrin tek eğlencesidir ve modernleşme anlamına gelmektedir.

[...] Yani o zaman televizyon olmadığı için tek eğlencemiz sinemaydı. Halen diyorum o heyecanı hiçbir şeyde yaşayamıyorum. Artık gençlik miydi çocukluk muydu bilemiyorum. Onda hissettiğim heyecan hiçbir şeyde yok (Meliha Mataracı ile yapılan kişisel görüşme, 23 Eylül 2017).

[...] Sinema en güzel şey, en güzel tesellidir. Yani o zaman sinemasız bir hayat düşünemezdim. Cuma günü oldu mu sinema, salı günü oluyor

⁴⁴ Hatice Hanım, Türkan Şoray'ın *Sevimli Haydut* (Asaf Tengiz, 1961) filmine gider ama filmdeki öpüşme sahneleri yüzünden anlatmamayı tercih eder.

sinema. Sinema tek eğlencemizdi. Arada bir çay partileri vardı onlara gidiyorduk. Açık artırma gibi şeyler oluyordu (Necla Hanım ile yapılan kişisel görüşme, 30 Kasım 2018).

Ama nereye gideceklerdi zavallılar [kadınlar]. Mardin'de ne park vardı, yani gidecek yerleri yoktu, tek eğlence yerleri sinemaydı (Mikrîma Duyan ile yapılan kişisel görüşme, 21 Eylül 2017)

Modernleşme, birçok yazarın da vurguladığı gibi, şehir hayatı ile ilgili bir olgudur. Sinema, modernleşmenin, modern yaşam pratiklerinin öğrenildiği, yansıtıldığı ve geliştirildiği bir ortam, şehir hayatının temel bileşenlerindedir. Başka ifadeyle sinema, bu olgunun görünür ve deneyimlenebilir önemli öğelerinden biridir. Sinemaya gitme, modern şehir hayatı içinde bir yaşam tarzının ifadesi ve büyük şehre uzaklar için de birer kültürel aktarım aracıdır (Akbulut, 2014, s. 8; Kirel, 2010, s. 22). Aynı zamanda bu pratikte sınıfsal farklılıklar görünür hale gelir. Orta ve üst sınıf için sinemaya gitmek, özenli giysilerle, belirli yerlerde yenilen yemekler ile, biriktirilen sinema dergileri ile modern şehir yaşamının, bir orta-üst sınıf kimliğinin performe edilmesi anlamına gelir (Akbulut, 2014, s. 10). Görüşme yaptığımız kişiler, sinemaya sadece şehirdekilerin geldiği, ilçe ve köylerden gelebilmeleri için arabalarının olması gerektiğini bir başka ifadeyle şehirdeki sinemaya gelebilmek için ilçe ve köydekilerin belli bir ekonomik alım gücüne sahip olması gerektiğine vurgu yaparlar. Ayrıca görüşme yaptığımız hem erkek hem kadınlar sinema denildiğinde Mardin'in bir zamanlar ne kadar modern olduğunu ifade etmişlerdir. Modernliği açmaları istendiğinde moda-modernlik arasında ilişki kurarken modanın açılımı da şık giyinme, kapalı olmamak -baş örtüsü takma- ve kuaföre gitmedir. Modernliği moda üzerinden kuran anlatılarda kadınların en güzel elbiselerini giyip, makyajlarını, saçlarını yapıp sinemaya gittikleri ifade edilir. Kadınlar en güzel kıyafetlerini giyip, makyajlarını yapıp sinemaya giderler çünkü sinema Mardinli kadınlar için sokağa çıkan bir tünel, erkekler için de defile seyridir. Vanlı kadınlar için de kadınlar matinesinin olduğu günler, "çarşıya çıkabilme günü"dür. Arzu Ertaylan bu nedenle sinemaya gitmenin o dönemde -1960-70'li yıllarda- tıpkı Dilek Kaya'nın İzmirli kadınlarda ifade ettiği gibi hiçbir zaman anlık ve sıradan bir karar olarak yaşanmadığını, hangi filme gidileceği ve ne giyileceği gibi ayrıntıların günler öncesinde belirlendiğini ifade eder (Ertaylan, 2013, s. 1849; Kaya, 2017, s. 106). Antalya'da da sinema, kadınlar için düşün, bayram gibi bir durumdur, bu nedenle kadınlar en güzel kıyafetlerini giyerler (Uçar İlbuğa, 2018, s. 78). Vanlı kadınlar da tıpkı İzmirli, Antalyalı ve Mardinli kadınlar gibi en güzel kıyafetlerini giyerek ve süsle-

nerek sinemaya giderler (Ertaylan, 2013, s. 1849).

Süslenmenin önemli nedenlerinden biri de sinemaya gitmenin, aynı zamanda genç kızlar için görülme ve talip olunma şansı anlamına gelmesidir. Van'da kadınlar matinesinin olduğu günlerde dönemin gençleri filmde önce ve film bittikten sonra sinema önüne yığılıp kaderlerindeki kadını bulmayı denerler (Ertaylan, 2013, s. 1849). Antalya'da da kadın ve erkekler birlikte sinemaya gidemeseler de sinema, birbirlerini görmeleri ve tanışmaları için önemli bir ortamdır (Uçar İlbuğa, 2018, s. 78). Yaptığımız görüşmelerde benzer bir durumun Mardin'de de olduğu saptanmıştır. Salı ve Cuma günleri sinemaya giden kadınlar arasında beğenilenler, evlerine kadar takip edilir, daha sonra bir tanıdığın aracılığıyla kendilerine niyet beyanında bulunulur. Hatta erkekler arasında "eğlenceli kadın istiyorsan Cumaları *Lale Sineması*'na, dindar kadın istiyorsan Cumaları Şeyh Çabuk Cami'ye git" deyimini üretilir. Ayrıca kadınlar arasında da sinemada oğulları veya tanıdıkları erkekler için gelin adayı bulma geleneği oluşur (Selahattin Biliner ile yapılan kişisel görüşme, 11 Haziran 2013; Mikrima Duyan ile yapılan kişisel görüşme, 21 Eylül 2017).

Sinemanın Mardin'de moda olan ilgiyi pekiştirdiğini söyleyebiliriz. Modernlik ve moda arasındaki bağ kurulurken Mardin'deki çok kültürlülüğe vurgu yapılır. Mardin'de gayrimüslimler, şehirdeki kültür ve zanaatın belirleyicisi olarak kabul edilir. Gayrimüslimlerin bu rolüne, modanın şehirdeki gelişimine dair anlatılarda da rastlanılır.

Mardin'de Süryaniler kültürel hayatın belirleyicileriydiler (Aydın Saraçoğlu ile yapılan kişisel görüşme, 10 Temmuz 2020).

Güzel giyinirdi Mardinliler. Hepimiz güzel giyinirdik... Modern bir şehirdi... Hristiyanlar o zaman Suriye'den Fransız kültürünü almıştı. Suriye Hristiyanlarımız kültürlüydü, biz de onlardan aldık. Yani sanatları olsun, el sanatları, her şeyi Hristiyanlara borçluyuz (Meliha Mataracı ile yapılan kişisel görüşme 23 Eylül 2017).

Mardin çok kültürlü bir şehirdi. Mardin kültür şehridir. Ve o zamanki Mardin'i yaşadığımız için bu durumuna çok üzülüyoruz. Mardin çok geri gitti. Eskiden böyle değildi. O da neden? Mardin'de Hristiyanlar vardı. Biz onlarla büyüdük komşumuz arkadaşımız, üstümüz, altımız, dükkân çalışanları, Hristiyan ve Müslümanlardı. Hepsi bir arada çalışıyordu, aynı kültürü şey yaptılar. 1967'de Mardin'de mini etek vardı. Kadınlar mini etek giyiyordu. Benim teyzem mine etek giyerdi. Benim babam daha mutaassıptı izin vermezdi. Teyzem ile yaşıttık, o mini

etek giyiyordu. O zaman da çok öyle şey durmuyordu, şimdi öyle oldu. Mardin geriye gitti. Sinemaları vardı. Üç tane sineması vardı bir kere. *Atlas* pardon *Melek Sineması*, *İstiklal Sineması*, *Lale Sineması* ama en güzeli *Lale Sineması*'ydi. Salı ve Cuma günleri biz sık giderdik yani her Salı ve Cuma günü sinema günüydü. Gittiğimizde iki film gösterilirdi (Hatice Hanım ile yapılan kişisel görüşme 18 Ekim 2018).

Bakım olayı olsun, kültür olayı olsun yani hanımefendilik olayı olsun yani hepsi Mardin'de çok güzel bir şekilde yaşanıyor. Sinemaya aileler gider, ön tarafta oturur. Sinemalarını [film] izler, dondurmalarını yer, yürüyüşlerini yapıp evlerine giderlerdi. Keşke fotoğraflar olsa da onların [kadınların] saç bakımına baktığın zaman buranın kültürünü anlardın. *Birinci Caddede* 15 tane kuaför vardı. Mini etek de giydiler. İstanbul'da moda çıkardı, ertesi gün Mardin'de uygulanırdı (Beşir İpekçi ile yapılan kişisel görüşme, 9 Haziran 2018).

Giyimimiz çok güzeldi, bu çatal görünüyordu, kollar buraya kadar [askılı kolu tarif eder], bel incecik. Bazen enli kemer takardık bazen ince kemer takardık. O zaman kemer çok meşhurdu. Benim bir jüponum vardı, etrafında dantel. O jüponu kola yapardım ve ütülerdim. Yürüdüğümüzde hışır hışır sesler geliyordu elbisemizden. İncecik güzel bir endam. İşte genelde ben hep Hülya Koçyiğit'i örnek alırdım giyim yönünden. Çok güzel giyinirdi (Mikrîma Duyan ile yapılan kişisel görüşme 21 Eylül 2017).

Bakmayın bugünkü Mardin'e benim hatırladığım kadarıyla Mardin kadınları moderndi. Güzel giyiniyorlardı, güzel giyimleriyle sinemaya geliyorlardı (Beşir Kafdağ ile yapılan kişisel görüşme, 23 Ağustos 2019).

Bir sosyalleşme aracı ve tek eğlence olarak görülen sinema dışında Mardin'de eğlence ve sosyalleşme alanları şunlardır: Halkevi ve daha sonra Halk eğitim bünyesinde yapılan balolar, defileler, çay partileri, tiyatro gösterileri, biçki-dikiş kursu ve Akşam Kız Sanat Okulu sergileri. Bu gösteri, balo ve sergilerin yanı sıra Mardin'deki eğlence kültüründe nişan, düğün ve bayram merasimleri de yer alır. Bunlar haricinde şehre özgü olan diğer eğlencelerde musiki kültürü hakimdir. Erkekler arasında yapılan, fasıl makamlarının birbirine bağlanarak söylenmesi ile oluşan *Devir* (Akpınar & Aydın, 2019, s. 26), akşam başlayıp şafak vaktine kadar süren *Leyli*, düğünün ertesi günü kadınlar arası yapılan *Sabahîye* gibi müzikli eğlenceler, Mardin musiki kültürünün önemli birer parçasıdır. Etnik, inanç, kültür gibi değerler bağlamında zengin bir yapıya sahip olan

Mardin'deki bu eğlencelerin yanı sıra türbe ziyaretleri, mevlit merasimleri, vaftiz törenleri/düğünleri, *Derder Baba* gibi birçok ritüel de vardır. Mardin'deki eğlence hayatının bir alt başlığı da yeme-içmedir. Tüm bu eğlence ve ritüellerin içinde müzik, seyir ve yeme-içme vardır. Erkekler arası eğlence olan *Devir* ve *Leyli*'de müzisyenler, *Sabahiye*'de gelin ve *Derderbaba*'da ev sahibesi seyredilip, etkinlik sonrası hakkında konuşulur. Tıpkı sinema kültüründe olduğu gibi film seyredilip, yenilip içildikten sonra seyredilen hakkında konuşulur.

Mardin Yerel Basınında Sinema

Toplumsal bir deneyim olarak sinema sadece sinema salonunda film izlemekten ibaret değildir; sinema kültürü ve deneyimi, basın gibi film dışı kanallar aracılığıyla, sinema salonu dışında yeniden üretilip yaygınlaşır. Magazin basını, sinema ve yıldızlarla ilgili haberler, dedikodular ve röportajlar sinema endüstrisini destekler (Kaya, 2017, s. 131). Mardin yerel basınına baktığımızda sinema içeriklerinin ellilerle birlikte artmaya başladığı görülür. Mardin yerel basınında yer alan Mardin sinema salonları ile ilgili haberlerin içerikleri, sinemada gösterilen filmlerin konusu, sinemanın faydaları, dernek toplantıları ve partilerin kongre duyuruları, sinema biletlerine yapılacak/yapılan indirimler, Mardin sinema salonlarında yaşanan olumsuzluklar, açılan ve yenilenen sinema salonları ve öğretici filmlerdir. Gazetelerde yayınlanan ulusal sinema haberlerinin içerikleri ise çekilecek filmler, yerli oyuncu ve yıldızlar ile ilgili magazin haberleri, Türkiye'deki sinema salonlarında yaşanan olumsuzluklar, açılan ve yenilenen sinema salonları ve film festivalleridir. Yayınlanan uluslararası sinema haberleri sansür, çekilecek filmler, uluslararası film festivalleri, diğer ülkelerdeki sinema salonları, oyuncular ve yıldızlarla ilgili magazin haberlerinden oluşmaktadır. 1950'den itibaren sinema salonları ile ilgili çıkan haberlerde sinemalar, suç mahalli, güvensiz ortamlar olarak gösterilmiştir. Ayrıca sinema delisi gelinler, sinema tutkunu kadınlar ile ilgili haberlere de rastlanılmıştır. Bu haberlerde kadınların sinemaya gidebilmek için aile bireyleri ile yaşadıkları olumsuzlukları nasıl aştıkları yazılır. Altmışların ikinci yarısından itibaren yerli yıldızlar ile ilgili haber sayısı artmıştır.

Gazete Adı	Mardin Sinema Salonları Haberleri	Ulusal Sinema Haberleri	Uluslararası Sinema Haberleri	Sinema Reklamı	TOPLAM
Ulus Sesi	82	131	153	132	366
Yeni Mardin	35	53	86	126	174
Demokrat Mardin	11	10	5	14	26
Mardin Sesi	46	38	48	2159	132
TOPLAM	174	232	292	2431	

Tablo-2: Mardin yerel gazetelerinde 1936-1975 yılları arasında yayınlanan sinema haber ve reklamları.

Sinemanın Mardin'deki gündelik hayata etkilerinin izini yerel gazetelerde çıkan sinema haberleri üzerinden sürdürdüğümüzde ilk iz, 1955 yılından itibaren gazetelerin "Lüzumlu Telefon Numaraları" sütununda sinemaların telefon numaralarının yayınlanmasıdır. Bu sütunda valilik, hastane, dişi, okul, banka, emniyet, garnizon, otel ve eczane gibi vatandaşların gündelik hayatta ihtiyaç duyacakları kurum ve kuruluşların numaralarına yer verilir. Başka ifadeyle sinemalar, Mardin'deki gündelik hayatın "lüzumlu" bir parçası haline gelir. Diğer iz ise yine 1955 yılında Mardin sinemalarının film gösterimleri dışında siyasi parti, dernek ve kooperatiflerin toplantıları dışında tören, konser ve parti organizasyonlarına ev sahipliği yapmasıdır. Bu çok amaçlı kullanım, sinema salonlarının kentin önemli sosyalleşme ve eğlence mekânı haline geldiğinin göstergesi olarak kabul edilebilir.

Tanıtım ve Reklam

Yerel gazetelerde ilk sinema ilanına 1 Aralık 1948 tarihinde *Ulus Sesi Gazetesi*'nde rastlanılmıştır. İlan, "Bu Akşam Şehir Sinemasında Karmen" şeklindedir. 1953 yılında aynı gazetede İstiklal Sineması da programını yayınlamaya başlar. 1954 yılında ise *Lale*, *Şehir*, *Atlas* ve *Özistiklal* sinemaları "Sinemalar" başlığı altında *Ulus Sesi Gazetesi*'nde programlarını yayınlattır. Sonraki yıl *Atlas Sineması* ilanda yer almazken diğer üç sinema, 1955 yılına kadar programlarını ortak şekilde yayınlamaya devam eder. Programlarda sinemaların farklı filmler gösterdikleri görülmüştür. *Aile*, *Atlas* ve *Şehir* sinemaları 1955 yılında *Ulus Sesi Gazetesi*'nde film gösterim duyurularını ayrı ayrı yaparken *Demokrat Mardin* gazetesine *Aile*, *Lale*, *İstiklal* ve *Atlas* sinemaları "Sinemalar" başlıklı sütunda ortak reklam verirler. Her sinemada birbirinden farklı iki film gösterilir.

Daha sonraki yıllarda *Demokrat Mardin* gazetesinde sinema reklamlarına rastlanılmamıştır. 1956 yılında Mardin'de *Atlas*, *Lale*, *Şehir*, *Yenişehir* ve *Özistiklal* sineması ortak ilan verirler.

1961-1962 yıllarında *Lale* ve *Melek* sinemaları *Mardin Sesi* gazetesinde "Şehirde Bugün Bu Gece" başlığıyla ortak reklam ilanı yayınlatırlar. Bu iki sinemada çoğunlukla aynı filmler gösterilmiştir. 1963 yılında *İstiklal* ve *Park* (*Lale Sineması*'nın açık hava sinemasıdır) sinemaları aynı gazetede ortak reklam yayınlatır. İki sinemada da aynı filmler gösterilir. 1964-1965 yılında *Mardin Sesi* gazetesinde sinema reklamına rastlanılmamıştır.

Ulus Sesi Gazetesi'ne ortak sinema reklamlarına 1965 yılında tekrar başlanır. *İstiklal*, *Melek* ve *Lale* sineması gazeteye ortak reklam verirler. Her sinemada birbirinden farklı iki film gösterilir. 1965 yılından sonra *Ulus Sesi Gazetesi*'nde sinema reklamlarına rastlanılmamıştır fakat 1965 yılından sonra Türk sineması ile ilgi haber sayısı artar. Artan haberlerin içerikleri yerli yıldızlar ile ilgili magazin haberleridir. 1966-1969 yılları arasında *Mardin Sesi* gazetesinde *İstiklal*, *Lale* ve *Melek* sinemaları ortak sinema reklamı yayınlatır. Üç sinemada farklı ikişer film gösterilirken her hafta gösterimdeki filmler değişmiştir. Fakat 12 Ocak 1968-13 Şubat 1968 tarihleri arasında *İstiklal Sineması*'nda *Senede Bir Gün* ve *Elveda*; *Lale Sineması*'nda *Hong Kong Maceraları*, *Robin Hood'un Zaferi* ve *Melek Sineması*'nda *Yanki Meydan Okuyor* ve *Serseri* filmleri gösterimde kalır. Kısaca Mardin'de belli dönemlerde⁴⁵ sekiz hafta boyunca aynı filmlerin gösterimde kaldığı saptanmıştır.

Mardin'de film tanıtımları, Gaziantep ve Van'da olduğu gibi yerel gazetelere verilen ilanlar, billboardlara asılan afişler ve sokak aralarında çığırkanlar ile yapılır. Çığırkanların yaptıkları duyuruların içeriği, hangi filmin, hangi salonda saat kaçta gösterileceği, filmin yıldızlarının kim olduğu, konusu ve "gözyaşlarınızı tutamayacaksınız", "kahkaha atacaksınız" gibi filme ne tür reaksiyonlar verileceğidir.

⁴⁵ 10 Mart 1968-6 Nisan 1968 tarihleri arasında *İstiklal Sineması*'nda *Teksash Kabadayı* (Luigi Capuano, 1968), *At Avrat Silah* (Yılmaz Güney, 1966), *Lale Sineması*'nda *Esrarengiz Adam* (Richard Fleischer, 1968), *Melek Sineması*'nda *Bir Dağ Masalı* (Turgut Demiray, 1967), *Kara Kartal* (Kemal Kan, 1967) filmi gösterimde kalır. 01 Ocak 1968-27 Ocak 1969 tarihleri arasında *İstiklal Sineması*'nda *Vesikalı Yarım* (Lütfi Ömer Akad, 1968), *Kızıl Maske* (Çetin İnanç, 1968), *Lale Sineması*'nda *Arkadaşımın Aşkı* (Raj Kapoor, 1964), *Melek Sineması*'nda *Kadınlara İnanmam* (Vittorio De Sica, 1966), *Meydan Köpeği* (Yılmaz Duru, 1966) filmi gösterimde kalır.

Afişleri sırtımıza alıyorduk. Bir de billboardlar vardı, Mardin'in belirli yerlerinde... Merdivenimiz vardı, yukarıdaki afişi söker yenisini takardık. Ta o [film] vizyondan çıkıncaya kadar. Tabi arada fragman falan gösteriliyordu. Tanıtım bu şekilde yapılıyordu. Cuma günleri [kadınlar matinesinde] sokak aralarında film tanıtımları yapılıyordu. Bilhassa bayanlar için (Beşir Kafdağ ile yapılan kişisel görüşme, 23 Ağustos 2019).

Davul ve hoparlör eşliğinde filmler tanıtılırdı. Yalnız yalnız bayanlara, erkekler siz gelmeyin sakın haaa. Bayanlar yanınızda gazoz mazot getirmeyin, Çermizi gazozu var bizde. Çekirdek falan da getirmeyin (Aydın Saraçoğlu ile yapılan kişisel görüşme, 10 Temmuz 2020).

Mardin'de 1950 yılında Ali Öztekin, *Sıhhi Gazoz* ismiyle Halkevinin altında gazoz imalatına başlar. 1954 yılında Hasan Usta Şehir Gazoz'unu imal eder. Yaptığımız görüşmelere göre hafızalarda kalan Ahmet Görgülü'nün ürettiği Çermiz Gazoz'dur. Ellilerden sonra Türkiye'de her il kendine özgü gazozlarını üretir. Gazoz üretimi ve sinemanın taşrada yaygınlaşması arasında bağlantı olduğu düşünülmektedir.

Sonuç

Yeni Sinema Tarihi anlayışıyla Mardin'deki sinema seyrini ortaya çıkarmaya çalışan bu çalışmada, sinemanın Mardin'e 1920'lerde geldiği ve 1950 yılında ülkedeki sinema alanındaki hareketlilikten etkilenerek birçok yeni sinema salonunun açıldığı tespit edilmiştir. Özellikle Yeşilçam'ın altın döneminde Mardin'de sinema, gündelik hayatın en önemli eğlencesidir. Bu en önemli eğlencenin araçları da *Lale*, *İstiklal* ve *Melek* sinemalarıdır.

Türkiye'de 1960-1970'li yıllarda oluşan özgün seyir pratiğinin izleri, Mardin'de de görülür. Sinemaya kolektif olarak gitmeyi, seyir esnasında yemek yiyip gazoz içmeyi, çıkışta film hakkında konuşmayı içeren bu pratikle sinema salonları şehrin önemli bir kültürlenme alanı haline gelir. Belleklerde kalan hatıralarda hep en güzel şekilde anılan sinema, Mardinliler için modernleşmenin ve modernliğin en önemli göstergelerindendir. Özellikle kadınların giyim ve kuşamları üzerinden ifade edilen bu modernlik anlatısında geçmişe özlem vardır. Bu nostaljik anlatıların hepsinde sinema, Mardin'in tek ve en önemli eğlencesidir.

Yetmişlerin ikinci yarısından itibaren ülkenin sosyo-ekonomik durumu, sinemadaki seks furyası, televizyon ve videonun yaygınlaşması Türk sinema sektörünü değişim ve dönüşüme uğratar. Bu dönüşüm,

Mardin sinema salonu ve kültürünü de etkiler. Kadın ve aile seyircisi sinemadan kopar, böylece şehrin tek ve en önemli eğlencesi kaybolmaya başlar. Bu kayboluş seksenlerde *Lale Sineması*'nın kapanmasına, İstiklal ve *Melek*'in de "asker sineması"na dönüşmesine neden olur. Doksanların sonunda ise düzenli gösterim yapmayan bu salonlar, kahvehane, kaçak kumar oynatılan ve horoz dövüştürülen izbe mekanlar haline gelir. 2000'lerin başında Avrupa Birliği projeleriyle yenilenen *Birinci Cadde*'de yenilenmeyen mekanlar arasında sinema salonları da vardır. Doksanların ortalarında şehir merkezinin *Yenişehir*'e kaymasıyla birçok yeni apartman ve iş yeri inşa edilir. 2000 yılında Mardin *Yenişehir*'de MNC Alışveriş Merkezi açılır. Alışveriş merkezinden ziyade pasaj görünümlü bu mekânda 6 cep sinema salonu bulunmaktadır. Sinema seyirci sayısının yüksek olmasına rağmen şirketin mağazalardan zarar etmesinden dolayı 2006 yılında merkez kapatılır. Aynı yıl *Birinci Cadde* üzerindeki *Eski Belediye Düğün Salonu*, *Sinemardin Sinema Salonu*'na dönüştürülür. Salon, 2006'da "sinemasız bir kentin film festivali" sloganlı *I. Uluslararası Mardin Film Festivali*'ne ev sahipliği yapar. Bu ev sahipliği, *Sinemardin*'in 2011 yılında kapanmasına rağmen 2015 yılına kadar devam eder. 2016-2018 yılları arasında salonda, *Başka Sinema*'nın film gösterimleri yapılır. 2015 yılında *Yenişehir*'de açılan *Emirgan Alışveriş Merkezi* ve 2020 yılında açılan *Mardian Mall* ile şehirdeki sinema hayatı, AVM sinemalarıyla sürdürülür. Başka ifadeyle Mardin'de *Birinci Cadde*'de başlayan ve daha sonra da devam ettirilmek istenen sinema kültürü, birçok şehirde olduğu gibi AVM sinemalarında yaşamaktadır. Hatta *Uluslararası Mardin Film Festivali* de 2017 yılından itibaren gösterimlerini *Emirgan Alışveriş Merkezi*'ndeki salonlarda gerçekleştirir.

Bu çalışmanın seksen sonrası taşrada sinema ve AVM sinemalarının kentin sinema kültürünü nasıl etkilediğine yönelik yapılacak araştırmalara kaynaklık edebileceği düşünülmektedir. Ayrıca bilindiği üzere sinema tarihi araştırmalarında sinema salonlarının hangi yapılardan dönüştürüldüğünü ve daha sonra hangi yapılara dönüştürüldüğüne yönelik yapılacak çalışmalara nadiren rastlanılmaktadır. Çalışmanın bu bağlamda ileride Mardin sinema salonları ile ilgili yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı umut edilmektedir.

Kaynakça

Abisel, N. (1978). *Türksinemasının işleyişi ve sorunları*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akbulut, H. (2020). Kültürel ve toplumsal bir pratik olarak sinemaya gitmek araştırmasından etnografik deneyimler ve hikâyeler. *Sinema, Seyir ve Seyirci*. Ed. Aydan Özsoy. (s. 117-141). Literatürk.

Akbulut, H. (2018). Bir seyirci araştırmasından etnografik deneyimler ve hikâyeler, *Folklor ve Edebiyat*, Cilt: 24, Sayı: 95 (3): 13-34.

Akbulut, H. (2017a). Toplumsal ve kültürel bir pratik olarak sinemaya gitmek: Türkiye'de seyirci deneyimleri üzerine bir sözlü tarih çalışması. *TÜBİTAK Projesi Proje No: 115K269*.

Akbulut, H. (2017b). Cinemagoing as a heterogeneous and multidimensional strategy: narratives Of woman spectators, *TOJDAC: Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 7(4): 530-541.

Akbulut, H. (2014). Sinemaya gitmek ve seyir: bir sözlü tarih çalışması. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 1-16.

Akpınar, H. & Aydın, E. (2019). Artuklular'dan günümüze Mardin'de müzik kültürü ve müzikşinaslar. *Turkish Academic Research Review*, 4(1), 23-34.

Altınöz Özkan, M. (2015). Endüstri kenti Karabük'ün sosyal yaşatışının şekillenişinde Yenişehir Sineması'nın rolü. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırması Dergisi*, 1, 83-99.

Aydın, H. (2008). Sinemanın taşrada gelişim süreci: Konya'da ilk sinemalar ve gösterilen filmler (1910-1950). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 61-74.

Aydın, S. (2000). *Mardin: aşiret, cemaat, devlet*. Tarih Vakfı.

Beyoğlu, S. (2018). İmparatorluktan cumhuriyete Türk sineması 1895-1939. *Dergâh*.

Boran, T. (2015). Erken cumhuriyet döneminde taşrada sinema seyri: Çankırı Örneği. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 41, 257-276.

Bölükbaşı Ertürk, E. & Arslan, B. (2019). Safranbolu'da sinemanın gelişim süreci: Özer sineması. *History Studies*, 11(5), 1539-1554.

Coş, N. (1969). Türkiye'de sinemaların dağılışı, *As Akademik Sinema*, 2, 19-26.

Çam, A. (2018). 1960-1975 yılları arasında Adana'da filmcilik ve sinemacılık işi. *Galatasaray Üniversitesi İleti-ş-im Dergisi*, 28, 9-41.

Çam A. & Şanlıer Yüksel, İ. (2019). Toros yayla köylerinde sinema deneyimleri: modernlik, şehir, sinema ve seyirci ilişkilerine dair bir soruşturma. *Sinefilozofi*, Özel Sayı, 415-436.

Çeliktemel-Thomen, Ö. (2016). Müderris sinema: erken cumhuriyet Türkiye'sinde sinemayla eğitim misyonu. D. Bayraktar (Haz.), *Türk Film Araştırmalarında Yeni Yönelimler*, Cilt 12 içinde (s. 253-278). Bağlam Yayınları.

Çiçek, R. (1997). Ankara Hükümeti'nin Dünya'ya açılan kapısı İnebolu-Ankara yolu, *Atatürk Yolu*, (5)20, 399-413.

Ertaylan, A. (2013). Yeşilçam döneminde Van'ın sinema kültürü. *Electronic Turkish Studies*, (8)8, 1839-1857.

Gökmen, E. & Gür, H. (2017). Yazlık açık hava sinemaları: sinema mekânlarının sosyal bir alan olarak işlevleri. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(2), 2-18.

Kaya, D. (2017). Eski İzmir sinemaları ve Yıldız sineması: mekân, toplum, seyir. *Sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 93-138.

Kirel, S. (2010). *Kültürel çalışmalar ve sinema*. Kırmızı Kedi.

Kuhn, A. (2011). What to do with cinema memory, R., Maltby, D., Biltereyst ve P., Meers (Ed.), *Explorations In New Cinema History: Approaches And Case Studies*, (s. 85-99). Wiley-Blackwell.

Liman, A. S. (2014). Gaziantep'te sinema, seyir ve seyirci (1923-1980). *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 47, 97-124.

Maltby, R. (2011). New cinema histories, R., Maltby, D., Biltereyst ve P., Meers (Ed.), *Explorations In New Cinema History: Approaches And Case Studies*, (s. 3-41). Wiley-Blackwell.

Maltby, R., Biltereyst, D. & Meers P. (2011). *Explorations in new cinema history: approaches and case studies*, R., Maltby, D., Biltereyst ve P., Meers (Ed.), Wiley-Blackwell.

Mardin cumhuriyetten önce ve sonra: halkevi broşürü (1938). Resimli Ay.

Mayne, J. (1993). *Cinema and spectatorship*. Routledge. <https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=TvOIAgAAQBAJ>

&oi=fnd&pg=PP1&dq=Cinema+and+Spectatorship&ots=RH UThiI6oN&sig=lm_JUcyY2wANuR3jSczGAxzLHdY&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (Erişim Tarihi: 2 Ağustos 2020).

Özer, S. (2014). Türkiye'de trahomla mücadele (1925-1945). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 54(2), 121-152

Özkan, A. (1935). *C.H.F. Mardin halkevi broşürü*, Mardin, Ulus Sesi Basımevi.

Özön, N. (2010). *Türk sinema tarihi (1896-1960)*. Doruk.

Özön, N. (1995). *Karagözden sinemaya: Türk sineması ve sorunları, Cilt I*, Kitle.

Öztürk, S. (2013). Türkiye'de sinema mekânlarını sözlü tarih üzerinden anlamak. *Milli Folklor*, 25(98), 19-31.

Şahin, D. (2019). *Modern mimarlık mirası yapılarında koruma ve yeniden kullanım önerisi: Diyarbakır Dilan ve Site sineması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Şanlıer Yüksel, İ. & Çam, A. (2019a). Adana sinema tarihinden kadınların seyir deneyimine dair fragmanlar. *Kültür ve İletişim*, 44, 63-94.

Şanlıer Yüksel, İ. & Çam, A. (2019b). Çukurova'da 1960-1980 dönemi sinema pratiklerinin özel bir örneği: Yörük filmleri. *Sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi*, 10/2, 291-320.

Thisen, J. (2019). Cinema history as social history: retrospect and prospect. Biltereyst, D., Maltby, R. & Meers, P. (Ed.). (2019). (s. 123-133), *The Routledge Companion to New Cinema History*. Routledge.

Treveri Gennari, D. T., Hipkins, D., & O'Rawe, C., (2018). *Rural cinema exhibition and audiences in a global context*, D. T., Gennari, D., Hipkins, & C., O'Rawe, (Ed.), Palgrave Macmillan.

Uçar İlbuğa, E. (2018). 1960-1970'li yıllarda Antalya'da sinema izleme deneyimleri. *Ankara Üniversitesi İlef Dergisi*, 5(1), 61-90.

Uçar İlbuğa, E. (2017) 1960-1970'li yıllarda kent ve taşra karşılığında Türkiye'de kadınların sinema izleme pratikleri üzerine bir araştırma. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 45, 388-402.

Yapılan Görüşmeler

- Selahattin Biliner ile yapılan kişisel görüşme, 11 Haziran 2013
Abdülkadir Hasar ile yapılan kişisel görüşme, 11 Haziran 2013
Mahsun İlhan ile yapılan kişisel görüşme, 9 Temmuz 2013
Münir Kavak ile yapılan kişisel görüşme, 18 Haziran 2013
Hikmet Coşkun ile yapılan kişisel görüşme, 26 Haziran 2013
Meliha Mataracı ile yapılan kişisel görüşme, 23 Eylül 2017
Mikrîma Duyan ile yapılan kişisel görüşme, 21 Eylül 2017
Hülya Hanım ile yapılan kişisel görüşme, 28 Eylül 2017
Hatice Hanım ile yapılan kişisel görüşme, 18 Ekim 2018
Necla Hanım ile yapılan kişisel görüşme, 30 Kasım 2018
Mehmet Hadi Baran ile yapılan kişisel görüşme, 27 Aralık 2018
Beşir İpekçi ile yapılan kişisel görüşme, 9 Haziran 2018
Beşir Kafdağ ile yapılan kişisel görüşme, 23 Ağustos 2019
Mehmet Fevzi Hakan ile yapılan kişisel görüşme, 23 Ağustos 2019
Aydın Saraçoğlu ile yapılan kişisel görüşme, 10 Temmuz 2020
Bedri Erten ile yapılan kişisel görüşme, 20 Temmuz 2020